

ІЗ ПЕРШИХ УСТ

ЗАЯВА ПРЕЗИДЕНТА
УКРАЇНИ ДЛЯ ЗМІ

Шановні журналісти, я хотів би дати коротку інформацію, невеличкий коментар того, що відбулося в нас у п'ятницю, чим закінчилися сьогоднішні перемовини.

Я виходив і виходжу з того, що нація, як ковток повітря, повинна отримати базовий фундаментальний об'єднуючий документ, який продемонструє, що політичні гравці в цій країні опікуються провідними національними пріоритетами, що віднині для України не є проблемою мовна політика чи політика безпеки, чи політика формування унітарного національного простору й низка інших ключових моментів, які використовувалися як спекулятивні під час виборів і не тільки, які на довгий час залишаються тією раною, яка ділить суспільство, і в міжнародному світі складається враження про роздробленість, втрату цілісності країни і політичних поглядів на основні пріоритети.

Я залишаюся і зараз прихильником того, що політична еліта нації повинна дати таку відповідь! Закопав меч, продекларувати спільну позицію з ключових, найактуальніших для національних перспектив задач.

Переконалий, що багато речей, які до цього були полярними, під час проведення першої частини загальнонаціонального "круглого столу" вже дещо інші. Інші тому, що навколо цих тем можна говорити і зближувати позиції.

О пів на другу ночі з п'ятниці на суботу я був переконалий, що ми вже готові підписати 99 % Меморандуму. О пів на четверту ранку виникла потреба другій стороні через різні політичні процедури обговорити це рішення. І, власне кажучи, через це формальне засідання, яке повинно було концентруватися навколо підписання цього документа, було перенесено.

Повторюю, я і зараз маю тверду позицію: Універсал повинен бути підписаний! І тому цій частині політичних завдань була присвячена моя сьогоднішня зустріч із Віктором Януковичем, під час якої ми обговорили всілякі проблеми, які виникають і в змістовній частині, і в процедурній частині цього документа. На мій погляд, ми знайшли чергове порозуміння, що сьогоднішній день і сьогоднішнє засідання робочої групи повинні підвести до спільного знаменника з ключових питань, які нам не вдалося обговорити вночі в суботу. Я оптимістично налаштований на це. Разом із тим, і я це підкреслював, сьогодні я проводив ці перемовини в контексті консультацій із політичними лідерами щодо політичної ситуації в Україні та можливостей розпуску українського парламенту.

Переконалий, бажана дорога перебуває якраз у площині пошуку компромісу сьогодні на цьому березі і треба давати чесну відповідь нації з тих питань, які стоять перед нами. Не ховатися за відповіді другорядного характеру! Переконалий, що це було б конструктивнішою дорогою до порозуміння і в рамках парламентських політичних сил, і загалом у відносинах у трикутнику Президент—парламент—уряд.

31.07.2006 р. м. Київ

ДУМКА ЕКСПЕРТІВ

Чи означатиме підписання Універсалу початок переформатування "антикризової" коаліції в "широкую"? Про це Центр дослідження політичних цінностей запитав фахівців від політики та соціології.

Володимир ФЕСЕНКО, голова правління Центру прикладних політичних досліджень "Пента":

— Я думаю, що це певний перехідний, трансформаційний етап, щоб підготувати суспільство до такого компромісу, причому на умовах, які запропонував Президент. Він іде на компроміс із Партією регіонів, але на своїх умовах, своїх цінностях, своїх принципах, які він висловлював і раніше.

Усвідомлюючи відповідальність перед Українським народом та винятковість нинішньої політичної ситуації,

Шануючи волевиявлення народу, здійснене у чесний і демократичний спосіб на виборах до Верховної Ради України 26 березня 2006 року,

Прагнучи зважено і відповідально вирішити політичні проблеми, що постали у парламенті України, і створити основу для об'єднання суспільства,

Прямуючи до встановлення загального національного примирення, яке вважаємо ключем до майбутнього України та інструментом для вирішення непростих сучасних проблем суспільства,

Запроваджуючи традицію всеосяжного національного політичного й суспільного діалогу задля вирішення успадкованих і набутих проблем державного життя,

Засвідчуючи, що стрижнем консолідації народу є безумовне дотримання принципів демократії та поваги до прав і свобод людини, соціальної справедливості і європейського вибору України,

Підтверджуючи незмінність і незворотність зовнішньополітичного курсу України та з метою посилення міжнародного авторитету України,

І в діях та вчинках неухильно керуючись засадничими національними інтересами України, —

Ми, представники парламентських політичних сил, проголошуємо ці принципи як Універсал національної єдності, що виявляє нашу спільну політичну волю до об'єднання зусиль задля добра України і її громадян. З метою реалізації таких пріоритетів національного розвитку, як висока якість життя громадян, конкурентоспроможна, заснована на знаннях економіка, ефективна та справедлива влада, яку уважають у світі, інтегрована у глобальні процеси держава, погоджуємося на першочергове здійснення

ПЛАНУ ДІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ:

1. Збереження унітарності та соборності України.
2. Удосконалення конституційної реформи, створення збалансованої системи "стримувань і противаг" між Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України, відновлення дієздатності Конституційного Суду України.
3. Приведення рішень усіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування відповідно до Конституції України.
4. Створення політичних і правових умов для безперешкодної діяльності опозиції у виборних органах усіх рівнів.
5. Реформування структур виконавчої влади й унеможливлення політизації державної служби через першочергове прийняття законів

України "Про Кабінет Міністрів України" та "Про державну службу" (нова редакція), підготовлених до подання Президентом України.

6. Продовження судової реформи відповідно до схвалені Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні.

7. Реформування системи правоохоронних органів відповідно до європейських стандартів, приведення кримінального права, кримінального судочинства у відповідність зі стандартами і рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи, Європейського Союзу та рішеннями Європейського Суду з прав людини.

УНІВЕРСАЛ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЄДНОСТІ
(ПРОЕКТ ПРЕЗИДЕНТА)

8. Стимулювання розвитку місцевого самоврядування через забезпечення його фінансової спроможності та реформування адміністративно-територіального устрою. Відмова від федералізації на користь децентралізації.

9. Приборкання корупції на всіх рівнях влади через, зокрема, підтримку законодавчих ініціатив Президента України у цій сфері.

10. Забезпечення статусу української мови як єдиної державної та мови офіційного спілкування органів влади з одночасним гарантуванням прав мов національних меншин відповідно до Європейської Хартії.

11. Розвиток культури та відродження духовності багатонаціонального Українського народу, забезпечення цілісності мовно-культурного простору.

12. Дотримання свобод віросповідання. Підтримка прагнень до утворення єдиної помісної Української Православної Церкви.

13. Підвищення добробуту громадян України, подолання бідності через ефективний та адресний соціальний захист, справедливе пенсійне забезпечення.

14. Становлення середнього класу через підвищення доступності та якості освіти, трансформацію політики доходів населення, гарантування гідної оплати праці, розвитку підприємництва та стимулювання створення нових робочих місць.

15. Пропаганда здорового способу життя, переорієнтування на пацієнта системи охорони здоров'я та створення Національних центрів боротьби з туберкульозом, з ВІЛ/СНІДом, Національного центру серця, Національного інституту раку, Всеукраїнського центру охорони здоров'я матері й дитини.

16. Досягнення щорічних темпів зростання ВВП на рівні не нижче ніж 5 % при інфляції не більше ніж

10 %, стимулювання створення щороку не менше 1 млн. робочих місць.

17. Проведення податкової реформи, що передбачає, зокрема, запровадження податку на нерухомість та єдиного соціального внеску на фонд оплати праці.

18. Підвищення ефективності використання природних ресурсів, особливо енергоносіїв, впровадження енергозберігаючих технологій.

19. Підвищення ефективності сільського господарства через введення землі в економічний обіг.

20. Гарантування державою недоторканності прав власності та зміцнення інституту приватної власності.

21. Підвищення якості комунальних послуг через створення конкурентних відносин у житлово-комунальній сфері.

22. Невідкладне прийняття необхідних для вступу України до СОТ змін до законодавства та вступ до даної організації до кінця 2006 року.

23. Неухильне виконання Плану дій "Україна—ЄС", невідкладний початок переговорів щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС і приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО.

24. Налагодження ефективного економічного партнерства з усіма зацікавленими зовнішніми партнерами України, керуючись інтересами взаємної вигоди.

Ми, що нижче підписалися, переконані: втілення зазначених пріоритетів суспільного розвитку має стати визначальним критерієм формування та діяльності коаліції і системи влади в цілому, які опиратимуться у своїй роботі на нові механізми громадсько-політичної взаємодії, зокрема:

1. Розробку та запровадження регулярних процедур публічних консультацій щодо важливих питань суспільного розвитку та державного будівництва, які залучають до діалогу, зокрема, позапарламентські політичні сили, громадські об'єднання та інших учасників суспільно-політичного процесу.

2. Формування ефективних механізмів громадського контролю дій влади. Забезпечення прозорості та підзвітності органів державного управління та органів місцевого самоврядування.

3. Забезпечення відповідності діяльності органів влади національним інтересам України, стратегічним пріоритетам розвитку, інтересам окремих громад та громадян шляхом, зокрема, залучення політичних партій та громадських сил до участі в покращанні ефективності кадрової політики в державі.

Ми переконані, що реалізація положень цього Універсалу, які будуть покладені в основу коаліційної угоди більшості, можлива лише за умови створення у Верховній Раді України V скликання Коаліції національної єдності, та підтримуємо такий крок.

СВІТ

ЩО КРАЩЕ:
БІБЛІЯ
ЧИ КОРАН?

Саме це питання запропонував зробити головним у публічних теледебатах австралійський імам Абу Хамза своєю опонентові католицькому архієпископу Джорджеві Пеллу. Суперечка між ними триває в Австралії вже протягом кількох місяців і свідчить, що нинішні військові дії між Ізраїлем і Ліваном — лише один із елементів глобально-християнсько-мусульманського протистояння.

Минулого тижня під час проповіді в мечеті Coburg у Сідней імам Абу Хамза закликав заборонити Біблію, бо, на його думку, ця книга переповнена тортурами й убивствами, а найгірша з її частин — Старий Завіт (котрий теж визнають іудеї). Імам переконує, що Старий Завіт дозволяє гвалтувати жінок і передбачає за це покарання у розмірі лише 50 срібних монет, а злочинець має поборатися із постраждалою.

Тим часом його опонент (якого імам називає клоуном) архієпископ Джордж Пелл відповідає Хамзі, що "Ісус, на відміну від Магомета, ніколи не закликав вірян до насилья проти представників інших релігій". Проте раніше, під час перебування у США, архієпископ поділився з тамтешніми католиками своїм баченням Корану. "Читаючи Коран, я почав виписувати цитати, котрі закликали до насилья. Однак їх було настільки багато, що після 60-ої чи 70-ої сторінки я піддався". Цей вислів спровокував імама, котрий заявив, що ніколи не дозволить дітям читати Біблію, бо ті вирости б пияками й гультівсами.

Суперечка, здається, не матиме кінця. Її розкрічують ЗМІ, тому що ранг обох духовних осіб додає справі перчинки. Адже Пелл — кардинал та один із чільних представників Австралійської католицької церкви, натомість імам — головуючий Ісламської інформаційно-послужбової мережі (організації, що провадить свою діяльність у найбільших австралійських і новозеландських містах, а також допомагає мусульманам у інших країнах, серед котрих і вихідці з країн Південно-Східної Азії).

Абу Хамза відомий також своїми радикальними висловлюваннями. Зокрема він стверджує, що американці самі влаштували терористичні акти 11 вересня 2001 року. "Вони охоче час від часу знищують своїх громадян задля контролю над світом", — заявляє імам. Окрім цього, Абу Хамза співпрацює з іншим імамом — Шейхом Мухамедом Омраном, який відкрито керує фундаменталістичною організацією Ахлюс Сунна Вал Джамаа. 2004 року австралійці заарештували терориста, який перед проходженням підготовки в таборах аль Каїди в Афганістані був діячем Ахлюс Сунна Вал Джамаа й іншої екстремістської організації IISNA, що свідчить про вклад цієї організації у світовий мусульманський терористичний рух.

Черговим етапом суперечки стала пропозиція Абу Хамза провести публічну дискусію, що має відповісти на питання, котра з книг — Біблія чи Коран — містить у собі найбільше закликів до тероризму. Поки що не відомо, чи архієпископ Джордж Пелл погодиться взяти у ній участь.

● Тетяна АРТУШЕВСЬКА

КОМУ ПОТРІБЕН УНІВЕРСАЛ В. ЮЩЕНКА?

Олесь ДОНІЙ, голова Центру досліджень політичних цінностей:

— Оточення Президента всіляко прагне увійти до складу майбутнього уряду. Загроза розпуску парламенту використовувалася лише як шантаж "регіоналів", щоб виторгувати більше міністерських портфелів для "нашоукраїнців". "Круглий стіл" та Універсал замислювалися з метою легалізації в очах громадськості та "помаранжевого" електорату "широкої" коаліції. Президент мав показати своїм виборцям, будіючи "широку" коаліцію утворюється на його (Президента) умовах, а не на умовах Партії регіонів. Але "круглий стіл" — лише ідеологічна оболонка для виборців, а справжні торги за портфель ідуть кулуарно, поза очі.

Андрій ОКАРА, політолог, Москва:

— Я не бачу перспективи підписання цього Універсалу. Але якщо його все-таки якимось чином узгодять і підпишуть, то теоретично "широка" коаліція можлива — приєднання до коаліції "Нашої України" під якимось новим брендом. Однак я думаю, що це може призвести до розколу "Нашу Україну".

Андрій ЄРМОЛАСВ, президент Центру соціальних досліджень "Софія":

— Це потрібно зараз Президенту, який після серії політичних поразок намагається повернути собі роль лідера переговорів і забезпечити позиції для себе як для

модератора діалогу. Це не конвертується безпосередньо в парламентську коаліцію. У тому чи іншому вигляді універсал буде підписаний — більшість політичних сил зацікавлені в тому, щоб продемонструвати свою здатність досягати перемир'я і в цьому сенсі підтримають Президента. Це буде знаком того, що Президент працюватиме з парламентською коаліцією. Але якою буде ця коаліція? Скоріш за все збережеться її нинішній формат. Можливо, буде укладена угода чи будуть внесені корективи в нинішню угоду щодо формування антикризової коаліції, що дозволить співпрацювати з нею в персональному порядку депутатам від "Нашої України" та, можливо, — від БЮТ.

РІК СЕЛА

Так-от, навіть цей, середній, у Москві вважався мешканцем першого сорту, в столицях республік, тому ж Києві, був уже другий сорт. В обласних центрах жили люди третього сорту, в районних — четвертого, в селах — п'ятого. А так звані малі села, хутори — то було вже щось узагалі несортове, пересортиця, як це називають на складах.

Цю градацію, на жаль, успадкували нові незалежні держави на теренах колишнього СРСР. І ця спадщина виявилася живучою.

Звернімося до статистики. Ось ґрунтовний аналіз — соціально-економічне становище сіл Чернігівщини. Дані на кінець минулого року, але вони суттєво не змінилися (хіба що в гірший бік), та й робиться такий ґрунтовний аналіз один раз на кілька років. Ця картина типова для України —десь щось трохи краще, щось гірше. Отож як живеться отому майже півмільйону селян (це близько 40 % населення), які попри все не повтікали в міста, а залишилися на землі-годувальниці?

Перша цікава цифра: з 1489 сіл області 19 не існують. Ні, вони якраз є офіційно, але тут немає жодного мешканця. Лише порожні хати. Понад чверть сіл (381) мають менш ніж по 50 мешканців. Зате лише 95 сіл (менше 15-ї частини) мають понад тисячу людей. Вду-

маймося в цю останню цифру. Навіть на Поліссі ніколи не вважалося великим село з тисячею мешканців. Середнє село, дворів на 300—400. Але, виходить, у нас скоро майже не залишиться не те що великих, а й середніх сіл.

Те, що за останні 4 роки в селах народилося 12,3 тисячі осіб, а померло 57 тисяч, уже й не дивує. Та-

більше як по 50 таких дітей. І тривають спроби ліквідації шкіл у малих селах.

А де культурно відпочити молоді й людям середнього, старшого віку? У 638 селах ніде — тут взагалі немає ні клубу, ні будинку культури. Натомість є забігайлівки, домашні шинки. Та телевізори, якщо вони працюють. Коли виходять із

по дві на район. Що говорити про села, коли лазні не працюють і в деяких райцентрах. Може, селянин помиється вдома? Аякже. Близько 80 % сіл не мають ні водопроводу, ні каналізації. Може, нагріти воду вдома на газу? Так 1140 сіл (78 %) досі не газифіковані. До 63 сіл чомусь не завозять навіть газу в бало-нах.

таких сіл мають понад 500 мешканців, а це вже великі села за нашими українськими мірками. Тверді дороги є, але до них ще треба дістатися. Майже у чверті таких сіл тверді дороги проходять за 5—10 кілометрів від них, а із 7 сіл до гарної дороги добиратися 10 і більше кілометрів. А як же в негоду доїхати швидкій допомозі чи пожежній машині? А як хочеш.

...Така картина сьогодення. Цебто статистика. Яка ж динаміка, запитаєте ви? Може, тут такий швидкий прогрес, що невдовзі все зміниться на краще? З такою "динамікою" і з таким "прогресом" — нескоро. Можна навести цифри такого ж дослідження кількарічної давнини. Але щоб не втомлювати цифрами, скажу коротко: жодних змін. Якщо десь мізерний плюс, то натомість — десь суттєвий мінус. Радянського Союзу давно немає. Минають 5, 10, 15 років у незалежній державі. Скільки ж іще балакати про "тяжке соціалістичне минуле"? Звичайно, важко добитися однакових соціальних умов для села і міста. Але щоб такий нецивілізований розрив? Чи не час уже згадати, звідки ми всі, з якого кореня? Бо поки що національну меншину в нашій державі довго шукати немає потреби. Це селянин. Живучий, ще не добитий, але, на жаль, забутий у власній державі.

● **Петро АНТОНЕНКО**

МАНІПУЛЯЦІЇ

Поняттям українськості та справжньої віри погляди та дії цих людей аж ніяк не відповідають. Заяви захисників "православного люду" зайвий раз свідчать про спільність між інтересами Російської Церкви в Україні та імперськими планами уряду Російської Федерації, політизацію релігії як одну з провідних ознак сучасного релігійного життя України. Ці факти давно й міцно закріпили в уявленні україноцентричних громадян за Російською Церквою та її передовими загонами "Союзу православних громадян" та подібних псевдорелігійних організацій антиукраїнську "п'ятиколонну" репутацію.

Про російсько-імперське спрямування ідеології та практики цих організацій яскраво свідчить відстоювання та насадження ними російських імперських символів. Саме ці організації за прямої підтримки вищих церковних ієрархів і політиків-москвофілів активно насаджують в Одесі й інших південноукраїнських містах російсько-імперську героїку та міфологію (культ князя Воронцова, Катерини II тощо). Немає сумніву, що маємо справу з продуманою стратегією, мета якої — збереження населення півдня України в лоні російської цивілізації і недопущення його до української. Вплив цих дій на ідеологічні процеси в Україні не варто недооцінювати.

Складова частина ідеологічних зусиль Російської Церкви в Україні — пропаганда культу останнього імператора Російської імперії Миколи II. У сучасній Україні прибічники УПЦ МП регулярно проводять урочисті хресні ходи на відзначення дня народження імператора, панакхиди у пам'ять його трагічної загибелі. Напевно, багато хто з телеглядачів пам'ятає один із таких заходів у Києві, фанатично налаштованих людей із портретами царя, інтерв'ю, в яких Микола II підносилося як ідеал людини та правителя. Від цих заходів просто тхне російським чорносотенством початку ХХ ст.

Новітній культ Миколи II має цілком російське походження, зумовлене політичними тенденціями в новітній історії Російської Федерації. В умовах падіння старих комуністичних авторитетів у 1990-ті роки у РФ усе більшої сили набирав рух за реабілітацію імперського ми-

нулого Росії. В авангарді цих ідеологічних зусиль перебувала Російська Православна Церква. Їхнім вінцем стали урочисте перепоховання останків царя та його родини і навіть канонізація "невинно убієнного монарха". Ця подія відкрила новий етап імперського розвитку Росії, ідеологічна основа якого — сплав російсько-імперських і радянських символів.

Політичне підґрунтя канонізації Миколи II очевидне: цар виводиться за межі наукової критики, навіть

ний гріх. Неважко здогадатися, що йдеться й про повернення дореволюційного ідеалу "єдиної та недеїмної Росії". Убивство царя та його сім'ї підносять до рівня вселенської трагедії. Водночас сучасні російські політики, церковні ієрархи та російськоцентричні громадяни ігнорують трагедію українського Голодомору, репресії проти населення Західної України у десятиліття після Другої світової війни, виселення кримських татар. Цим вони демонструють неповагу не

лу II можна включити до концепції розбудови духовного життя суспільства незалежної Української держави.

Микола II справді був набожним, вірним самодержавним принципам, захищав православну церкву. Однак набожність імператора межувала з містицизмом, що навряд чи можна зарахувати до православних чеснот. Підтримка царем державного статусу православ'я обернулася подальшою кризою церкви, що втрачала суспільний ав-

інші прояви "благодатної" національної політики часів Миколи II, зокрема, про єврейські погроми, справу Бейліса тощо. Не останню роль у проведенні жорсткої, русифікаторської лінії в національному питанні відіграли погляди та дії Миколи II. Він став членом погромного чорносотенного "Союзу руського народу", неодноразово сприяв його провідникам. Водночас він відхиляв будь-які ліберальні проекти реформування національної політики. Саме це стало однією з важливих причин закономірного розвалу Російської імперії.

Отже, образ Миколи II мало-придатний, аби обрати його за приклад для сучасних політиків і пересічних громадян. До того ж, демонстрація поваги та любові до цього російського імператора разюче суперечить принципам українського патріотизму. Пропаганда культу імператора свідчить лише про кризу сучасного російського православ'я. Опинившись у нових історичних умовах, воно демонструє крайню ступінь ретроградства, відлякуючи від себе критично мислячу та патріотично налаштовану до Української держави частину віруючих. Замість того, щоби перейнятися принципами служіння людям незалежно від їхньої національності та політичних поглядів, російська церква не знайшла нічого кращого, як спертися на елементарне чорносотенство зразка початку ХХ ст. "Не відстає" і сучасна російська політична еліта, перейнята ідеєю самодержавного, антидемократичного правління, сприяє перетворенню церкви на частину політики, демонструє неповагу до національного суверенітету сусідніх народів, особливо українського. Однак не слід нехтувати законами історії. Діяльність новітніх прибічників політики Миколи II може закінчитися для них не менш трагічною розв'язкою. А українській еліті слід вести активну просвітницьку діяльність серед населення, спрямовану на вшанування українських національних героїв. Адже порожнеча в історичній пам'яті українців неодмінно буде заповнена героями Росії, навіть такими, як Микола II.

● **Олександр МУЗИЧКО**, член правління Одеської "Просвіти", кандидат історичних наук

МИКОЛА II — НОВИЙ(СТАРИЙ) СИМВОЛ ІМПЕРСЬКОЇ РОСІЇ ТА «ІДЕОЛОГІЧНИЙ СПЕЦПРОЕКТ» ДЛЯ УКРАЇНИ

Вчергове чинником сучасної політичної кризи в Україні стала не тільки ескаляція політичними спекулянтами мовного питання, а й активізація дій "українських православних віруючих", яких делегувала на майдани Києва Українська Православна Церква Московського патріархату (фактично — Російська Православна Церква в Україні).

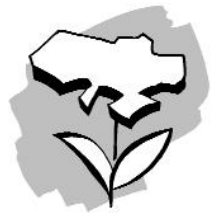

будь-якого критичного аналізу. Звичайно, важко критикувати святого, та ще й такого, що загинув разом із сім'єю за надзвичайно трагічних обставин. У таких умовах легко конструювати образ ідеального монарха, а разом із тим і образ світлої, ідеальної країни Росії, привабливий для "братів-українців та білорусів". У рамках цього образу вбивство Миколи II 1918 року розглядається як подія, що призвела до розпаду Росії та символізувала смуту. Сучасне населення закликають до покаяння за скоє-

лише до українського народу, а й до гуманістичних принципів загалом. Згідно з найгіршими монархічними доктринами, вони вважають, що смерть кількох царствених осіб перевищує страждання та смерті мільйонів простолюду. Звичайно, творців новітньої російської церковно-політичної стратегії найменше хвилює реальний історичний образ імператора, його відповідальність за процеси, що відбувалися в Російській імперії наприкінці ХІХ—на початку ХХ ст. і тим більше те, наскільки міф про Мико-

торитет, була ґвинтиком у консервативно-охоронному апараті самодержавства. Відданість Миколи II самодержавним принципам поглибила політичну та суспільну кризу Росії, адже не відповідала тодішнім настроям еліти. Однією рукою цар підписував укази про запровадження парламенту (Думи), іншою — готував її розпуск. Така непослідовність не мала нічого спільного з продуманою державною політикою.

Українця повинен цікавити й український контекст діяльності імператора. У роки його правління відбувся спалах українського національного руху, пік якого припадає на революцію 1905—1907 років. Однак репресивна політика Росії тільки посилювалася. Згодом були закриті українські "Просвіти" (серед них і Одеська), заборонено святкування 100-річчя з дня народження Т. Шевченка тощо. Антиукраїнські репресії посилювалися у роки Першої світової війни, коли "царську милість" на собі відчули й українці Східної Галичини та Буковини. Були репресії щодо греко-католицької церкви — факт, який особливо тішить сучасних православних москвофілів. Можна згадати й про

ЗАСИПАЮЧИ ПАМ'ЯТЬ...

Цивілізація і природа — весь час між ними йде боротьба, і лише одиниці здатні почути голос природи, який із кожним роком усе більше зникає в нашому споживацькому прагматичному суспільстві. І в ейфорії атома та його енергії, космічних підкорень та інформаційних технологій ми вже відучилися бачити і чути природу. А водночас ми вже й не помічаємо себе та своїх вчинків або й власної бездіяльності. Але все одно від культури наразі ми не зреклися.

Але що ми робимо для підтримки цієї культури? Для української нації основою національного духу є Тарас Шевченко. В ролинах зберігають його портрети, “Кобзар”, вирізки з газет про нього. Та ми досі дуже мало знаємо про Шевченка-малювача, і досі не перевидані всі твори його друзів (маю на увазі поєсти Репніної, що й досі лежить в архівах ЦНБ)... Ми інколи просто боїмося пізнати явище повністю, адже це дуже часто попервах ламає узвичаєне сприйняття. А пристосовуватися до змін ми не хочемо, бо занадто слабкі. Ми усе більше пориваємо з природою, а світ технологій дуже крихкий.

Але феномен поклоніння замість розуміння та діяльної пошани — явище не локальне, а загальнолюдське. Подібне в європейській практиці маємо з Бернардом Шоу, О'Кейсі, Піранделло. Ми і досі надзвичайно мало знаємо про містки між українською культурою та світовою літературою, що проклав Іван Франко. До його перекладів належать твори австралійських письменників, африканської літератури! І все це було зроблено в XIX сторіччі, на початку XX. Ми ж і досі обертаємося у схемах замкнутості мислення, історичної локальності. Але на-

НАД СТОРІНКОЮ ЗАБУТОЇ УКРАЇНИ

Із чого складається національна культура?

Усі ми від народження перебуваємо в невидимому полі нашої культури, що визначає національну інакшість і водночас є об'єднувчим центром. Але людина, попри все, як продуцент культури дуже слабка. Вона запрограмована на споживання, раціональне осмислення або й нищення тієї самої культури. А творити можуть лише одиниці. Ті, хто повстають проти, звеличуються над, відходять від... узвичаєних норм, правил, канонів і схем. Такі люди-митці сам на сам із собою, адже вони мають почути те, на що не здатні інші. Такими є генії, на таких людях і тримається культура.

вті у такому мінімізованому просторі ми не здатні помітити ті мікрокатастрофи, що поступово зводять нанівець саме поняття культури, потреби в культурі. Я маю на увазі ставлення до пам'ятників тим, хто належить до основи української культури. Отже, маю сказати про пам'ятник Тарасові Шевченку в Острозі.

Дивитися на пам'ятник страшно і боляче. Насамперед боляче, бо не витримує серце тої наруги над святиною на рідній землі. Навіть не наруга це, а звичайний результат людської пам'яті — втрата духовного зв'язку з місцем, на якому споруджено знак доби, знак нашої національної цінності. Пам'ятник Кобзареві — на межі зникнення... Страшно дивитися на обшарпану табличку, на якій написано “Тут знаходиться земля з могили великого сина українського народу Тараса Григоровича Шевченка”. Окрім труднощів, що виникають із прочитанням надпису, тут є й мовна помилка. Хоча на певному етапі розвитку нашої мови на це ніхто і не зважав. Ідеться про слово “знаходиться”. У значення “розташовано”, “є” це слово в нашій мові не вживається. Це типова калька з російської мови до слова “находиться”. Знайтися може хіба що річ, яку загубили... Мені здалося, що ця помилка сим-

волічна. Ми втратили цей пам'ятник для себе, втратили тут землю Тарасову, яку привезли на це місце... Ось і маємо проліферацію культури. А ми ж сьогодні дбаємо про “двововність”, тобто мультикультуралізм, адже кожна мова — атрибут культури, через код мови ми пізнаємо світ для себе або й втрачаємо його назавжди.

Дуже страшно бачити, як на священній острозській землі в тіні дерев утрачено сакральне для нашої нації місце. І ніхто — ані міська влада на нарадах, ані столичні урядовці, ані депутати на засіданнях Верховної Ради про таке не кажуть. І навряд чи скажуть. Є ж інші глобальні проблеми. А хто подбає про руйнацію зсередини української нації, її кодів? Дуже вірю, що публікація зворушить тих, кому небайдуже це місце України, таке маленьке, таке святе... і таке забуте. Невже немає тих, хто зміг би найближчим часом відновити це місце національного забуття? Не хочеться вірити, що воно втрачене. Невже ця табличка і надалі стиратиметься в часі? Сьогодні на ній можна розбірливо прочитати хіба що слова “...Григоровича ШЕВЧЕНКА...”

Що ж, якщо так буде й надалі, то за кілька років залишиться самотній постамент Бозна-кого в Бозна-якій країні... Без культури, мови, нації... І хай уже тоді “знаходиться” те, що знаходиться. Знайти все одно вже нічого не вдасться. Коди втрачено, пам'ять поховано... Стоятиме Тарас на обшарпаному постаменті без надпису і без землі. Прекрасний знак “демократичної” європейської України XXI століття! Феномен доби.

● **Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ**, студент Національного університету “Києво-Могилянська академія”

МИНУВШИНА

Зараз науковими та рятівними археологічними дослідженнями в області займаються експедиції Луганського обласного краєзнавчого музею та трьох обласних ВНЗ — Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, Луганського національного педагогічного університету ім. Т. Шевченка, Донбаського гірничо-металургійного університету.

Усі згадані експедиції працюють відповідно до вимог чинного законодавства, на підставі персональних кваліфікаційних документів (Відкритих листів) Інституту археології Національної академії наук України, і це дозволяє проводити дослідження старожитностей.

Дуже важливо також, що увага приділяється і вчасній публікації отриманих під час розкопок матеріалів. Археологічний науково-дослідний центр “Спадщина” СНУ ім. В. Даля видає періодичну збірку наукових робіт “Матеріали та дослідження з археології Східної України”, в якій двічі на рік (300—400 сторінок) публікуються найважливіші результати польових і лабораторних досліджень науковців області.

Сьогодні ситуація, що склалася навколо археологічних пам'яток в області, дуже тривожна. Для збереження історико-культурної спадщини на теренах регіону можна визначити цілу низку проблем, що потребують першочергового вирішення.

І перша серед них — відсутність чіткого механізму, що може забезпечити державний контроль за всіма операціями, які чиняться над земельними ділянками. Маю на увазі передачу в оренду, зміну власників, оформлення будівництва, комерційне та сільськогосподарське використання. Зараз у більшості випадків землі під забудову, господарські чи інші потреби відводяться без проведення належної експертизи фахівцями-археологами (а це передбачено законодавством — Законами України “Про археологічну спадщину” та “Про культурну спадщину”).

Луганська обласна рада всіма засобами гальмує цивілізоване вирішення проблеми. Попри все, восени минулого року в структурі управління культури і туризму ОДА все-таки було створено відділ охорони культурної спадщини, в функції якого входить загальний нагляд за станом збереження пам'яток археології. У той же час, процес підписання відводів землі досі проходить за участю не цього органу, а відділу охорони пам'яток обласного краєзнавчого музею. А це з правової точки зору повний нонсенс. Така ситуація призводить до того, що при відводі землі до уваги береться лише та мізерна кількість пам'яток, які стоять на обліку, а нові пам'ятки (згідно із законодавством, вони також охороняються державою) практично не виявляються і, як

ДАВНЯ ЛУГАНЩИНА СЬОГОДНІ: актуальні проблеми охорони історико-культурної спадщини

Луганська область — один із багатьох регіонів України, де збереглися численні свідчення існування людства, починаючи від давньої кам'яної доби, бронзового віку, і до майже сучасних, але не менш цікавих.

наслідок, безповоротно руйнуються. Співробітники відділу музею, які обстежують ділянки під відводом, не є фахівцями і не мають відповідної кваліфікації.

Ця проблема може бути вирішена на регіональному рівні насамперед передачею функцій узгодження від музею до державного органу, як це прописано в законах. Сприятиме цьому прийняття сесією обласної ради рішення про введення до комісії з відводу землі в області фахівця-археолога, який несе персональну відповідальність за свої дії; обов'язковим проведенням узгодження кожного конкретного відводу землі з державним органом охорони культурної спадщини за наявності експертного висновку. Експертами, згідно із законодавством, можуть бути кваліфіковані спеціалісти — володарі Відкритих листів. Тим більше, що законодавством передбачено фінансування згаданих робіт за рахунок зацікавлених у земельному відводі осіб. Контроль силових органів (прокуратури, МВС та СБУ) обов'язково повинен проходити на кожному етапі проведення таких узгоджень задля унеможливлення корупційних дій.

Важливу роль у такій ситуації можуть відіграти організації, які забезпечать науковий і громадський контроль за діями чиновників.

Із першою проблемою тісно пов'язана друга — відсутність повного кадастру відомих археологічних пам'яток регіону. Порівняно з пам'ятками монументального мистецтва (пам'ятники Леніну, бійцям Червоної армії тощо), які опрацьовані відділом охорони пам'яток обласного краєзнавчого музею у 100 % кількості, стан вивченості археологічного надбання є на порядок нижчим. Усі давні кургани могилиники, поселення, стоянки, селища і споруди поступово повинні бути нанесені на карту, марковані на місцевості й поставлені під охорону держави. Тим більше, що такі роботи мають проводити не музейні працівники, а кваліфіковані фахівці-археологи.

Єдине вирішення цієї проблеми — проведення в області спеціалістами масштабної паспортизації наявних археологічних пам'яток. Задля цього повинні бути відпрацьовані і загальнодержавні механізми, і залучення місцевих органів охорони культурної спадщини. Фінансування таких робіт також ділиться на державне та регіональне, задля чого мають виділятися кошти з відповідних бюджетних фондів.

Пограбований курган біля м. Лисичанська

вості й поставлені під охорону держави. Тим більше, що такі роботи мають проводити не музейні працівники, а кваліфіковані фахівці-археологи.

Єдине вирішення цієї проблеми — проведення в області спеціалістами масштабної паспортизації наявних археологічних пам'яток. Задля цього повинні бути відпрацьовані і загальнодержавні механізми, і залучення місцевих органів охорони культурної спадщини. Фінансування таких робіт також ділиться на державне та регіональне, задля чого мають виділятися кошти з відповідних бюджетних фондів.

Ключовою проблемою в області були і залишаються грабінницькі розкопки. Найчастіше від них потерпають кургани поховання і великі поселення доби Середньовіччя. Грабінники руйнують насипи курганів або при розкопках вилучають із культурних шарів окремі предмети: монети, посуд, прикраси. При цьому спостерігаються навіть випадки використання важкої будівельної техніки. Найбільших розмірів подібний “бізнес” набув на півдні області в Краснодонському, Антрацитівському й Свердловському районах. Судячи із масштабів пограбувань, ми маємо справу з системним вилученням старожитностей, а також налагодженим ланцюгом їхнього збуту. Про це свідчить присутність “викоханих” предметів на ринках та в антикварних магазинах Луганська і зменшення їхньої кількості порівняно з, наприклад, минулим роком — тобто, знахідки просто вивозять із області, за попередньою інформацією, в Київ або до Росії, де їхня вартість зростає. Є інформація з мережі Інтернет про те, що частина раритетів потрапляє до Європи та Америки, де їх виставляють на аукціони, продають і поповнюють приватні колекції. Такі речі, на жаль, можна вважати назавжди втраченими для науки і для культурного фонду нації.

У цій системі не останню роль грають також грабінники, які володіють сучасним обладнанням пошуку старожитностей: металлодетекторами та георадарами. Можливо, правоохоронцям потрібно впровадити певний контроль обігу таких приладів, тим більше що їхня кількість, як на Луганськ, не така велика (ціна якісного металлошукача — 1000 доларів і більше). Також важливо виявляти спроби несанкціонованого пошуку, що проводиться із застосуванням приладів. До речі, подібні дії часто чинять, аби здобути зброю та вибухівку, які залишилися після Другої світової війни.

Навіть часткова реалізація наведеної стратегії дозволить значно оздоровити ситуацію в області, яку ми маємо зі збереженням історико-культурної спадщини.

Обов'язковими при цьому мають бути постійний контроль за ситуацією з боку влади, а також залучення до охорони пам'яток і науковців, і широких верств небайдужої громадськості.

Провісницька робота з охорони історико-культурного надбання в області повинна проводитися не тільки в галузі заборони протиправних дій, а значно більше в контексті виховання підрастаючого покоління в дусі патріотизму, любові до рідного краю. Велику допомогу в цьому може надати грамотна робота з першоджерелами — пам'ятками археології, збереженими свідченнями давньої історії.

● **Олексій БРИТЮК**, археолог

УМАНЬ—ТЕРНОПІЛЬ: СКОРБОТНІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

ПАМ'ЯТАЄМО

22 липня тернопільські просвітяни побували в Умані. Тут 65 років тому закатували більше восьми тисяч в'язнів Чортківської тюрми, що на півдні Тернопільщини.

До Умані в'язнів енкаведисти гнали пішки упродовж двох тижнів. Тоді стояла немилосердна спека. Знесилені, скатовані ще в Чорткові, люди знемагали від спраги, пили воду з брудних калюж і рівчаків. Хто захворів, того одразу добивали. Енкаведисти супроводжували в'язнів верхи на конях.

В Умані невинно засуджених розмістили у підвалах місцевої в'язниці. Але наступала гітлерівська армія, тому через два дні, 21 липня, тернопільських в'язнів, серед яких було багато учнів гімназії, членів «Просвіти», членів

ОУН, без суду і слідства вирішили стратити. Страшний злочин, велике побоїще творилося у під-

валах тюрми. Багатьох людей після жорстоких тортур убивали без куль, їхні трупи були з про-

ломленими черепами, переломаними кістками. Підвали, у яких лежали тіла замордованих, старанно замурували. Згодом усіх скатованих поховали в шести братських могилах на місцевому цвинтарі.

Цього року зусиллями місцевих патріотів, частково влади, було споруджено пам'ятник жертвам сталінських репресій. На відкриття 22 липня із Тернополя приїхало близько 150 осіб від обласної та районної спілок політв'язнів. Відбувся мітинг-реквієм, виголошувалися промови, лунали патріотичні пісні.

Сумна подія поєднала Умань і Тернопіль. Але цю скорбну сторінку історії ми повинні пам'ятати, тому щороку до Умані на могили невинно убитих патріотів із Тернополя виїжджатимуть молоді тернополяни, серед яких молоді просвітяни, СУНівці та інші. Навесні на могилах потрібно посадити квіти, червону калину. Жертв уманської трагедії ми маємо знати поіменно.

● **Петро ШИМКІВ**, голова правління Тернопільського обласного об'єднання ВУТ «Просвіта»

РОЗДУМИ НАД КНИГОЮ

Тетяна Ананченко — справжня свідомо українка, яка й у далекі 60-ті доклала своїх зусиль до самвидавницького часопису, яким зачитувалися на філфасі... Та й потім, працюючи у вищих навчальних закладах Одеси, не полишала праці на ниві української духовності. Навіть авторську програму на обласному радіо так і назвала: «Сторінками української духовності», яку вже понад 10 років слухають мешканці Одешини. Програма має високий слухацький рівень і журналістський рейтинг, бо її авторка володіє мистецтвом слова.

А з книги, виданої щойно, постає справді вдумливий інтелектуальний пошуковець, який упродовж останніх кількох десятиліть постійно несе знання про Україну та українство.

З її окремими культурологічними нарисами знайома давно, часто використовую її у своїй педагогічній діяльності, дарма що працюю вчителькою на Смілянщині, — Т. Ананченко завжди щедро ділиться своїми творчими надбаннями з іншими. А їх у неї чимало — понад 150 статей у місцевій, всеукраїнській і закордонній пресі. І ось нарешті їх зібрано під одним «дахом». Читаю, і, чесно кажучи, заздрю вчителям Одешини: це готові позакласні заходи і матеріали для використання на уроках, особливо з літератури рідного краю. Короткі, лаконічні нариси про наших діячів культури, де вибрано характерні особливості творчості й біографії, створюють опуклу творчу й людську постать, про яку цікаво читати.

Добре, звичайно, що авторка пише про тих людей, які «дотичні» до Одеси, але як цікаво подані матеріали про тих, кого ніби давно знаємо, — Т. Шевченка, Лесю Українку, Л. Костенку, О. Довженка...

Так цікаво розповісти про нашого найвідомішого режисера! На 4 сторінках цікаво, дохідливо, з любов'ю подано стільки інформації про нього, що постать стає зрозумілою, близькою і любовою!

А чого вартий нарис «Леся Українка в Одесі»? Адже про цей період життя нашої геніальної поетеси майже жодних відомостей у шкільній (та й не лише!) літературі. З оповіді авторки дізнаємося про перебування Лесі в Одесі, про родину Комарових, з якою Косачів пов'язували тісні приятельські стосунки і в якій хвора дівчина, що приїхала лікуватися на грязях одеських лиманів, знайшла душевний прихисток і щирих друзів. Дізнаємося і про те, як відтворила Леся Українка і морську стихію, й українську історію одеського краю в поетичному циклі «Подорож до моря», який присвятила цій славетній родині, знівеченій радянською тоталітарною системою і несправедливо забутий.

ЯКЩО НАМ ПОТРІБЕН ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ

Нещодавно в Одесі у видавництві «Друк» побачила світ книжка «України часточка — в мені: Одещина в культурологічному просторі світового українства». Її автор — Тетяна Ананченко, відома просвітянка, член Національної спілки журналістів України, ведуча авторських програм на одеському радіо та телебаченні, викладач обласного інституту удосконалення вчителів.

Книга стала приємною несподіванкою — настільки вона цікава й різнопланова, гарно оформлена художниками-ілюстраторами Геннадієм Гармидером і Світлоною Крижевською.

Цікаво написані нариси про М. Вороного й М. Куліша, В. Симоненка й В. Стуса, Б. Нечерду й А. Довгоноса.

Авторка по-сучасному прочитує «Кобзар» Шевченка і прослідковує трагічний шлях великого державотворця Івана Мазепи як явище у світовій культурі, небайдуже пише про українську піснетворку з Полтави Марусю Чурайвну, про героїв-крутян, про незагоєний біль нашої культури — чорнобильську трагедію.

Цікавий і повчальний розділ «Рясних вінків не клали вам...» — про замучених і замордованих: С. Єфремова й А. Казку, В. Свідзинського й М. Йогансена, Г. Шкурупія й Л. Старицьку-Черняхівську та В. Черняхівську-Ганджу.

За цими нарисами можна провести цікаві заходи і про українських жінок-страдниць, жінок-героїнь — прекрасний матеріал для виховання національної свідомості наших дітей. Зараз у педагогічній літературі є нарікання, що немає в нас «виховного ідеалу», немає «на кому» виховувати. Ось книга, яка містить багато додаткових матеріалів для виховання молоді. Навіть прочитання цих матеріалів не зможе залишити учнів байдужими! Не кажучи про те, як можуть вплинути на розвиток свідомості й інтелекту учнів та студентів такі нариси, які складають розділи книги «Змережана я вся із України» та «Гнані вітрами чужини», в яких із великим інтересом читаєш про зустрічі п. Тетяни чи з Оксаною Забужко, чи з родиною Євгена Маланюка, чи з Яром Славутичем.

Знову, повертаючись до розмови про нашу державність і до виховання молодого покоління, хочу повести мову про одну оповідь, яка займає в книзі особливе місце. Це нарис «Гідні вдячної пам'яті нащадків імена: шляхетний рід Лип». Знаю, в авторки особливе ставлення до цих славетних одеситів, з нащадками яких вона дружила і продовжує підтримувати зв'язки.

Читаю розділ про рід Лип — і думаю: та це

ж сценарій 100-серійного фільму, в якому може бути відтворена історія України протягом 100 літ! Та ще й яка історія! Найвидатніші діячі наші — письменники, політики, творці УНР — усе це можна відтворити на родині Лип: і Східна й Західна Україна, і Польща й Росія! Який інформаційний і виховний потенціал ніс би такий фільм! Історичні перипетії, боротьба за незалежну Україну в Одесі, Києві, Познані, Лондоні, Варшаві й у Галичині; і бандерівці, й НКВС. Головне — нічого не треба вигадувати. В житті Лип було все: і надії на самостійну Україну, і боротьба, і поразка, і робота в підпіллі, і знамениті історичні постаті, й еміграція, і творчість, і трагедія, і доля талановитих жінок... Усе це — зразки для наслідування, для виховання сучасної нації на прикладах власних героїв...

А чого варту просто детективна історія про матір Галину Захаріяевич і її молодшу доньку Марту, які випадково зустрілися після 18 років розлуки й невідомості одна про одну. І дивуєшся, читаючи, адже й справді були в нашого народу такі герої, не вигадані, а справжні! Т. Ананченко має унікальні відеозаписи, розповіді самої очевидиці цих подій, які вона перенесла в книгу.

То де той **український режисер**, якому болить доля України, і в нього є бажання й можливості створити прекрасний фільм про Україну та її синів і дочок для пізнання її історії і виховання народу, особливо молодого покоління, щоб не виросло воно бездержавним і безпам'ятним.

Культурологічні нариси «України часточка — в мені: Одещина в культурологічному просторі світового українства» Тетяни Ананченко цікаві, можливо, несподівана для російськомовної Одеси, але її значення — загальноукраїнське.

● **Валентина ОСІНСЬКА**, вчитель-методист вищої категорії спеціалізованої Смілянської школи № 5 Черкаської обл.

ПРОЕКТ

ДО УКРАЇНЦІВ СИБІРУ Й ДАЛЕКОГО СХОДУ

Молодий чернігівський просвітянин, мандрівник Олександр Волощук із 1 липня до 1 листопада здійснює унікальну експедицію по Сибіру й Далекому Сходу протяжністю 28 тисяч кілометрів. Він подолає їх пішки, автостопом, водним і залізничним транспортом. Експедиція проходить за організаційної та інформаційної підтримки Чернігівської обласної «Просвіти». Мета подорожі — пройтися слідами більш як столітнього проживання українців у Сибіру й на Далекому Сході. Просвітянин планує зібрати матеріал про репресованих у 30—50-ті роки й засланих за Урал наших співвітчизників-українців. Відбудеться також зустрічі з українськими громадами Росії.

Цей грандіозний проект зовсім не авантюрний. За плечима в Олександра — десятки тисяч кілометрів у багатьох подібних подорожах. Так, 2003 року він побував у Придністров'ї, 2004 — на Соловецьких островах і Біломорканалі, 2005 — на Кавказі. Як бачимо, це не просто рядові туристичні мандрівки, а подорож по гарячих точках історії і сьогодення.

На маршруті цього річної експедиції — 500 кілометрів по Південній Якутії і сумно відомій Колимській трасі. Там, на Колімі, Олександр планує побувати в місцях ув'язнення жертв комуністичного режиму, зокрема, спуститися в шахту, на якій працював, перебуваючи у таборі, Василь Стус.

Перед стартом експедиції в Чернігівській «Просвіті» пройшла прес-конференція мандрівника, на якій журналісти почули чимало цікавого. Олександр повідомив, що йому допомагають в організації експедиції чернігівські підприємці. У подорож він бере із продуктів насамперед наше українське сало, а також шоколад. Із Олександром, як завжди, буде його старий випробуваний фотоапарат.

А ще просвітянин узяв у дорогу записи української музики: касети і компакт-диски, випущені Всеукраїнською «Просвітою». Зокрема компакт-диск «Кобзар» Шевченка. Буде слухати в дорозі, а також дарувати братам-українцям.

Експедиція розпочалася. На електронну адресу «Просвіти» через Інтернет від Олександра Волощука регулярно надходять повідомлення про подорож. Перше надійшло з Красноярська. Тут просвітянин плідно попрацював у місцевій організації Товариства «Меморіал». Дістав список чернігівців, які були репресовані й відбували покарання в Красноярському краї (368 осіб). Цікаво, що засновником місцевого «Меморіалу» був Володимир Біргер, син колишнього начальника планового відділу одного з чернігівських заводів, репресованого 1937 року і висланого в Норильськ.

Через два дні, подолавши понад тисячу кілометрів, Олександр дістався до Іркутська. Побував в організації «Байкалістпостачбуд», де працює чимало українців. Тут діє культурницьке товариство «Дніпро».

Тут же, в Іркутську, Олександр побував у Знам'янській церкві, де зберігаються нетлінні мощі святителя Інокентія Іркутського, уродженця Чернігівської губернії. Потім узяв інтерв'ю у голови комітету Торгово-промислової палати Східного Сибіру Василя Рудюка, потомка святителя Інокентія.

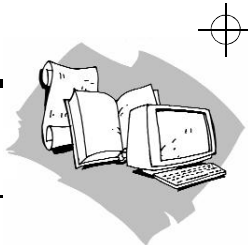
У середині липня мандрівник дістався до величного озера Байкал, на берегах якого провів три дні. Далі цитую повідомлення Олександра: «У бурятському місті Селенгинськ повною мірою відчув сибірську гостинність: зовсім незнайомі люди, дізнавшись, що я з України, запросили до себе в гості. Приїхав в Улан-Уде. Мене гарно прийняли в редакції газети «Бурятія». Далі рухаюся в Читу».

Експедиція триває. Попереду — Магаданська, Амурська, Сахалінська області, Якутія.

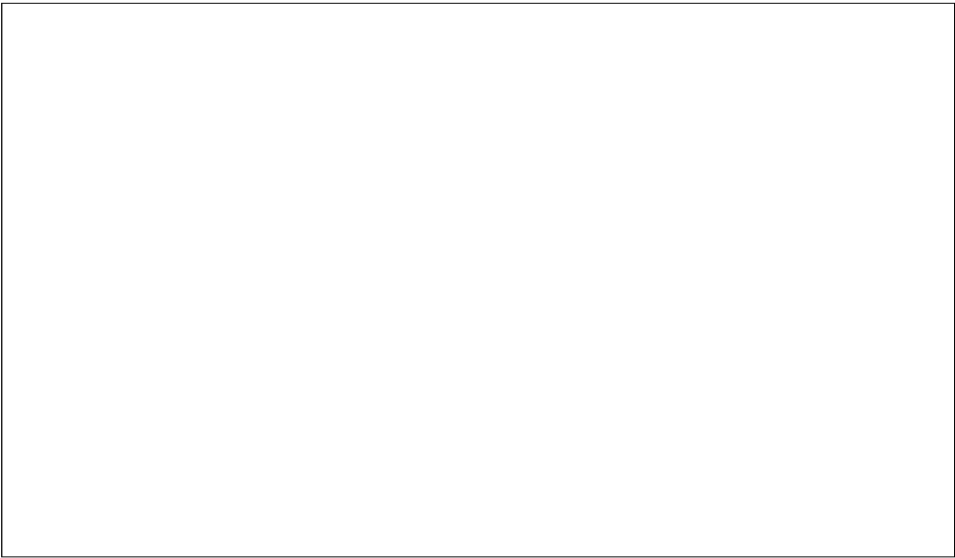
● **Петро АНТОНЕНКО**

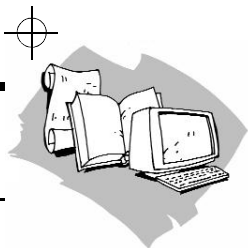

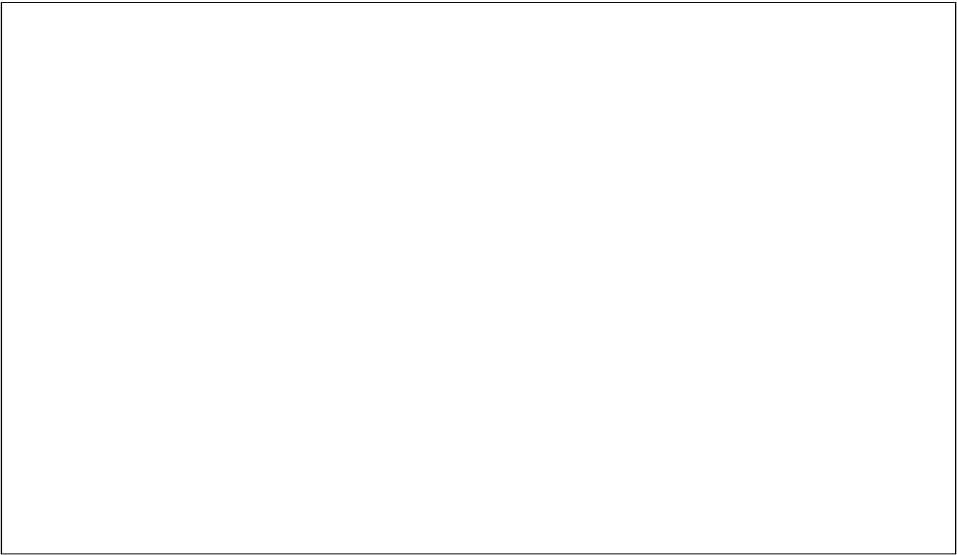
Продовження. Початок на с. 7

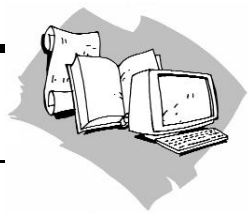
Продовження на с. 9

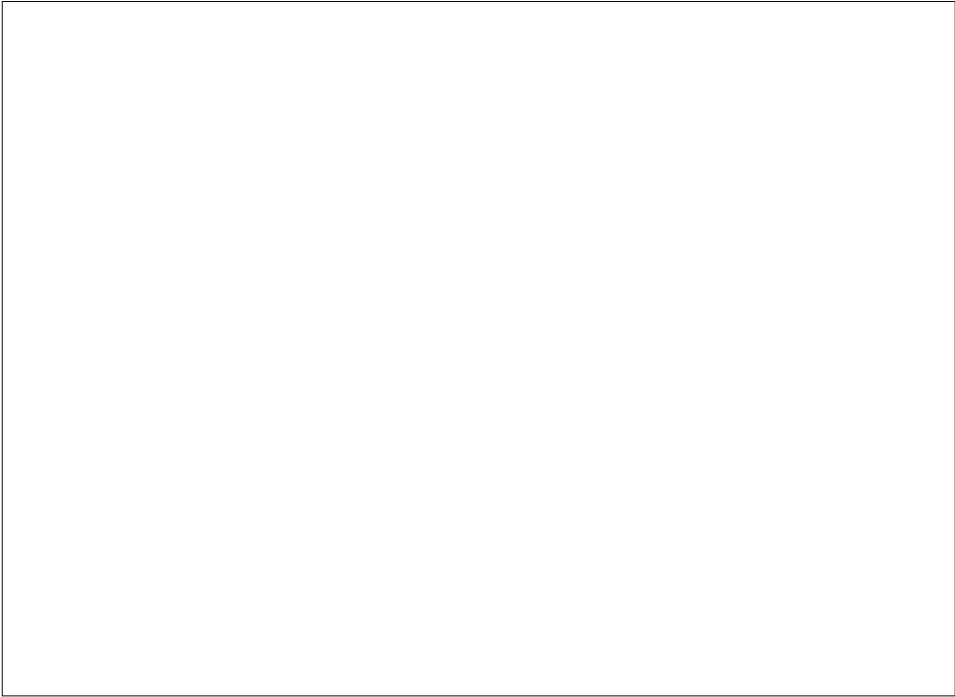
Продовження. Початок на с. 7, 8

Закінчення на с. 10

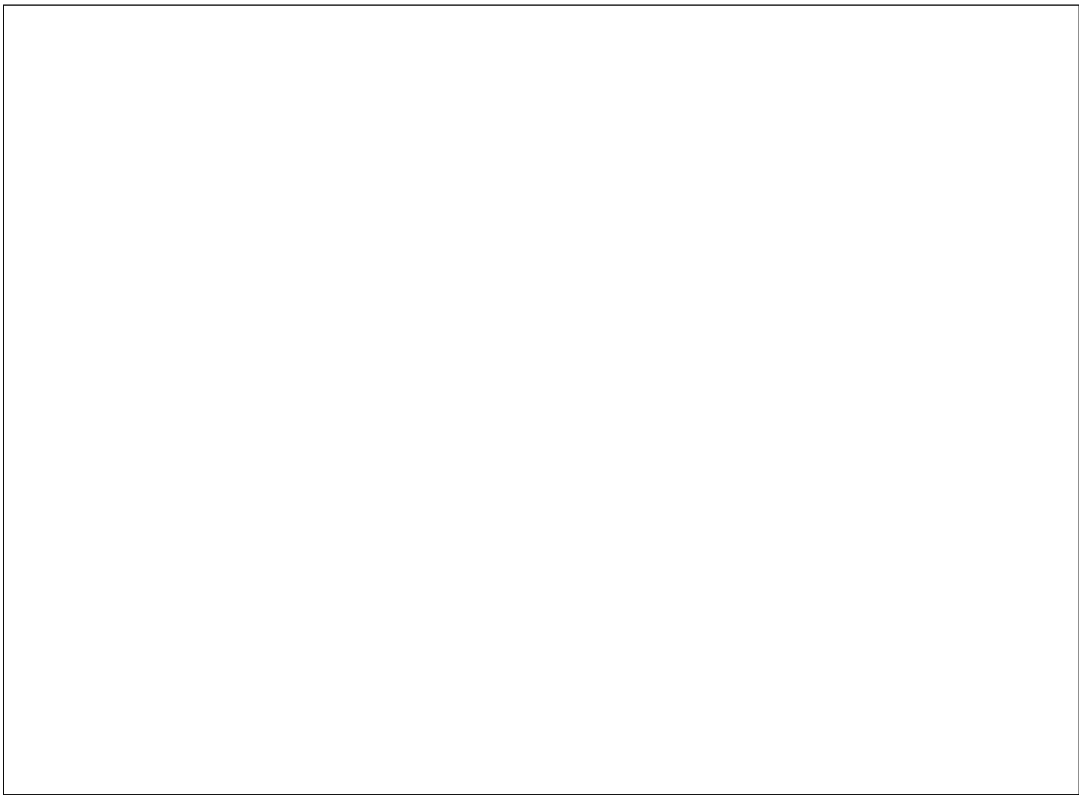
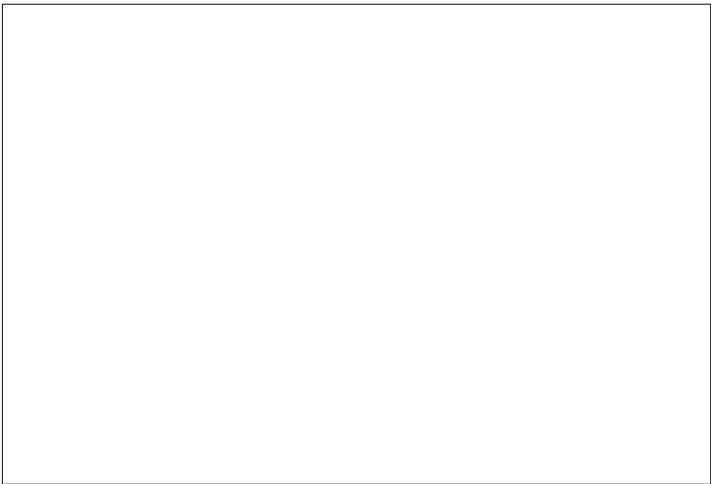

Закінчення. Початок на с. 7–9

ПРОЕКТ

Члени "Молодої Просвіти" із консулом України в Кракові Владиславом Каневським

НАРИС

ДО 80-ОЇ РІЧНИЦІ
ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ОЛЕКСИ ТИХОГО

— Чи не створюється у Вас враження, що в Україні відбувається гетотизація українського культурно-мистецького простору за рахунок розширення російського?

— Мабуть, було, і в якомусь залишку, даруйте за тавтологію, і залишилось. Нема прориву. У 20—30-ті роки таки був прорив українськості найбільшої сили. Те, що ми називаємо “розстріляним відродженням”. Тобто, той час мав більший прорив. Сьогодні повно розмов і стагнації.

Українська культура може стати ідеологією. У цьому й секрет національної ідеології. Люди, виховані в українськоцентризмі, — інші, аніж космополіти. Кожна культура на певні часи ставить завдання, ретельно проаналізувавши перед тим ситуацію. Програма, прийнята в 90-х — банальна. Група людей, з якою я працюю, ознайомилася із стратегічними розробками в культурідесь понад десяти країн. Франція, наприклад, захищаючись від глобалізаційних процесів, які буквально насуваються на країну, дбає про мову французьку, про своє кіно. Причому, захищаються, зазначаю, французи від англійської навали. А українці повинні захищати себе від...

— “рідного” сусіда.

— Власне, йдеться не про якісь періодичні акції щодо захисту від російської навали, — адже вона виставила українську за межу, відсунула українську культуру на задвірки, на периферію. Ми і досі в цьому стані. Отож на засіданні Національної ради з питань культури і духовності при Президенті України прийнято “дорожню карту”...

— Чия ініціатива назвати програму “дорожньою картою”?

— Президента. То я розглядаю її як паралель із прийняттям стратегічного розвитку культури. Мусимо вийти на створення громадянського суспільства. Ця “дорожня карта” не закрита для доповнень.

Програму що, себто “дорожню карту”, ми напрацювали ще в серпні 2005-го, потім доповнювали. Кирило Стеценко, Анатолій Калиниченко, Сергій Проскурня, Іван Малкович... Я відстоював таку позицію: ми не можемо щось забороняти, нехай буде російська музика, наприклад, але нехай буде обкладена податком. І ринок потроху змінюватиме ситуацію.

— ...Чи знайомі Ви зі складовими Програми з розвитку культури, яку свого часу розробляли в Міністерстві культури під керівництвом Івана Дзюби?

— Ця програма була як на свій час цікавою, хоча, можливо, надто лояльною. А ми повинні бути більш наступальні, активні... Вирішено спробувати відкрити сайт Національної ради.

— Часто чуємо: “фольк” — це українська культура. Це не зовсім так. “Фольк” стає модним, а в перехідний період — модерним “фольком” — це гурти “Мандри”, “ВВ”. Це вже переосмислення фольклорного виконання в модерному звучанні. В академічному мистецтві є імена Сильвестрова, Станковича, Скорока. Остання літургія — досить сильна річ. Щодо сучасної музики, то бачили б Ви, як, скажімо, у Польщі розходяться диски наших гуртів.

А як це все зібрати? Врешті, українці мають за собою 1000 років духовної музики. Опера Данькевича “Богдан Хмельницький” лежала без руху 35 років. А як вона зараз прозвучала!

— Наш Президент — висококультурна людина. Хіба попередні керівники щось тямили у культурі? Проект “Мистецький Арсенал”, наприклад, може змінити історичне обличчя Києва.

— Що Ви скажете з приводу проголошення місцевими радами російської (під маркою регіональної) мови як, по суті, другої державної в деяких областях України?

— У нас уже давно мусується гарний проект: “Схід і Захід — разом!”. Але мало що для цього робиться. Це піна — рішення рад. Це результат політичних дебатів... Повинно бути чітко сказано на найвищому рівні: одна мова — одна держава. Все. Мені часом здається, що я живу в іншій, не своїй, державі. Ми повинні йти в наступ. Активно. А не стогнати, не плакати... Ми живемо, врешті-решт, на своїй землі.

— Як вважаєте — в українському випадку: в нас така ментальність (дещо сентиментально-лакшова) через те, що ми не мали постійної державності, чи не мали державності через таку ментальність?

— У нас нормальний менталітет. Скажі-

ВАСИЛЬ ВОВКУН: «ЛЮДИ, ВИХОВАНІ В УКРАЇНСЬКОМУ ЦЕНТРИЗМІ, — ІНШІ, АНІЖ КОСМОПОЛІТИ»

Василь Вовкун здійснив близько 150 постановок: державних свят, українських і міжнародних фестивалів, днів української культури і мистецтва в Словаччині, Польщі, Франції, Німеччині, молодіжних масових заходів, альтернативних концертів, оригінальних видовищ. Серед них — постановка опери-ораторії І. Стравінського “Цар Едіп” (Славутич, 1996 р., Київ, 1998 р.), містерального шоу-дійства “Золоті ворота тисячоліть” (Київ, 1999 р.), літературно-мистецького фестивалю “Лесина осінь” (Ялта, 1994—2000 рр.), Фестивалю української культури у Польщі (Сопот, 2000 р.), Дня України на Експо—2000 (Ганновер, Німеччина, 2000 р.).

Як режисер і сценарист, Василь Вовкун, до речі, працює в різноманітних жанрах: автентичному, академічному, молодіжному і модерновому.

мо, я й незчувся, як у Донецьку поміняли таблички в адміністраціях — тепер вони українською мовою. Театр Донецька заговорив українською. І ніхто на мене там не дивився вовком, коли я спілкувався українською. Працювати над цією проблемою треба... Працювати...

— У Польщі, наприклад, повсюдно — польське середовище. Культура для кожного поляка — рідна. Це для нього природне середовище. А ми, коли переїжджаємо з області в область, — начебто на іншу землю потрапляємо.

Візьмімо Чехію початку ХХ століття. Мови чеської й не чути було, більшість ідентифікувала себе з німецькою культурою. Виробили програму — і держава стала національною державою. Я хочу сказати: якщо задано рух, за якою програмою йти, — прийдемо до бажаного результату. А для пересічного міщанина це звучить так: треба видати указ, що там ще? Підготувати закон — і так далі. Тобто, діяти “зверху”. Нас імперія тримає не тільки через газ чи й якісь інші економічні важелі. Ось недавно Путін збирав представників СНД, пропонував співпрацю інтелігенції з усього колишнього простору СССР. Подивіться, як вони спекулюють темою слов’янства. Адже Київська Русь чи просто Русь — наша тема. Ми — історичні слов’яни...

Відступ, конче потрібний для ілюстрації вищесказаного: “Мы сохраняем (дозволю собі зберегти) мову оригіналу. — Б. 3.) культуру нашої історичної родини, Большой России (підкреслення моє. — Б.3.), поэтому не можем жить и работать порознь”, — оповідає нам, українцям, зокрема директор Державного музею А. С. Пушкіна Євгеній Богатирьов у статті “Интеллигенты СНГ, соединяйтесь!” (Литературная газета. Ч. 15 — 2006. — 12—18 апреля.).

У наступному числі тієї ж газети (ч. 16), уже після “первого форума творческой научной интеллигенции государств-участников СНГ” можна прочитати заголовки “з polegшим видихом” — “Без барьеров”. У ній натрапляємо на такі “перли”, як: “Но феномен заключается в том, что эта общая гуманитарная база не исчезла, она существует, она живет (чуєте, як вона існує, ба більше — живе? — Б. 3.), более того, она в высшей степени востребована! — і ще б пак: мистецькі (і не дуже) колективи з Російської Федерації і днюють, і ночують в Україні, аби ми про них, випадково не забували, ба більше: на телеканалах, у радіопрогранах тільки й чути мову північних сусідів; як сказав нещодавно один із урядовців Росії: що ми пхаємо в Україну газ чи нафту, — культурну, інформаційну інвазію належить здійснювати, це ефективніше.

Що ж, кому потрібен імперський культурний (і не тільки) простір, — як кажуть молоді, прапор у руки. Якщо він уже не здатний мислити національними категоріями. Але, як реалістично підсумував кінорежисер Олег Фіалко,

— Треба видати закон про меценатство. Хоч я в його ефективність не дуже й вірю. Шпарку якусь, аби його обійти, завше знайдуть. Буде вигідно комусь, але не культурі. Повинно бути так: є економічна еліта, є культурна еліта — і вони разом працюють на національну культуру. Український бізнесмен активно вкладає гроші в російську “зірку”, це теж — меценатство, але він працює на чужу культуру. Віктор Ющенко намагається створити таку ситуацію, щоб бізнес працював на українську культуру, на великі проекти.

Ось літературно-мистецьке свято “Лесина осінь”. Кращі музичні сили. Афіші українською мовою. Відвідували його українськи налаштовані. Так тривало два—три роки. А далі зацікавилася російськомовне населення, тепер — аншлаги. За 12 років виросло нове покоління — в університеті, яке розмовляє українською. Поставили мені дві вистави. Ми мусили б працювали в регіонах на більш державному і державницькому рівнях. Комусь, скажімо, треба дати прочитати Лесю Українку, а комусь — Оксану Забужко чи Віктора Неборака...

— Яким бачите нинішній простір культури? Як синхронізувати діяльність центральних і периферійних об’єктів?

— Це дуже велика проблема. Нині ніхто не знає, як діяти в цьому напрямку. Містечковість буває, коли люди замикаються самі в собі, тобто в рамках свого містечка чи селища. Отже, гастрольна діяльність мистецьких колективів — дуже важливий фактор.

Українське село дістало добрий удар за роки незалежності. А село ж — величезний донор нації. І в кожному чую російську музику.

Звичайно, видавати гарні вказівки владним (чи провладним) мужам — це добре, але далі ніхто не контролює їхнього виконання. Варто підходити до цього прагматично: хочеш, щоб у твоїй кав’ярні звучала українська музика, — плати. Сьогодні в цьому матеріальному світі податок має бути добрим регулятором... Врешті, нагадую: немає закону про культуру взагалі. То хто ж контролюватиме всі ті процеси, що відбуваються, скажімо, поза українською волею?

— Що має превалювати — “культура України” чи “українська культура”?

— “Культура України” — це вже мегаполіс. Я з великим задоволенням хотів би на решті через це пройти. Ми, чесно кажучи, надто толерантні до наших аж ніяк не толерантних опонентів.

— Чи комфортно почувається на посаді головного режисера Українського державного центру культурних ініціатив, взагалі — в Києві?

— Звичайно. Були, шоправда, різні періоди. Зараз — однозначно. Навіть відчуваю, що можу якоюсь мірою впливати на процес. Не настільки, як цього хочеться, але все-таки...

— Часто буваєте в рідних краях?

— Я ще досі, маючи 27-річного сина, кожного Різдва чи Великодня вирушаю, точніше, вирушаємо сім’єю, до Мами. Знаєте, зайти в рідну церкву — і якось енергія з’являється. Дивившись на цих спрацьованих, згорьованих життям людей — і думаєш про велике. А ще — не хочу приховувати — приємно, що люди тобою пишаються. Це ж, мабуть, назавжди тут закопана моя пуповина, тут — мала Батьківщина, родина. Мрію подарувати Жовкві свою колекцію старожитностей — найвільний живопис (Марії Прима-ченко, Сколоздрі), вишивки, сакральне мистецтво (зокрема, давні українські ікони).

На Коляду в Києві було відкрито виставку “Кольори і мелодії українських свят”. Глядачі Києва, а також Харкова, Дніпропетровська, Кіровограда, Сум, Полтави мали змогу оглянути колекції з музею Івана Гончара, галереї “Родовід” Лідії Ліхач, сакральне мистецтво, вишивки, рушники з колекції Президента і моєї, Вовкуна. Черговий пункт виставки — Одеса.

— Ви, бачу, видали книжку прози “Фрески” 2001 року. Як Ви прийшли ще й до літературної творчості?

— Я колись створив книжку новел “Морозяне щастя”. А до написання “Фресок” мене підштовхнула Ліна Василівна — після того, як прочитала мої новели, які я їй свого часу подарував. Запитає: чи я пишу? Так, я ще маю написати...

— Пане Василю! Як кажуть у народі, коли хтось виконує нелегку працю, — Бог в поміч!

●

Богдан ЗАЛІЗНЯК

ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКЕ

Як сумно, коли отримуєш листи від зовсім юних читачів, які вже мають певний негативний життєвий досвід. Адже брудний осад від чужої нетерпимості, злостивих кпинів, життєвих випробувань може залишитися в серці назавжди. Тож не можемо не надрукувати жалібно-саркастичного листа студентки Київського національного університету культури та мистецтв, що оповіла про свої гуртожиткові митарства.

“Я часто згадую свій перший день у гуртожитку. Комендант видав мені велику тумбочку (доставивши до кімнати), відчинив двері мого нового дому й кудись швидко зник. Сиджу я посеред кімнати зі своїм майном і розгублено дивлюся на розлучених моєю появою старших від мене сусідок. Облуплена стеля, засмальцьовані шпалери, неймовірна кількість меблів, тут же ступити ніде. Де ж я житиму?”

Перші тижні були справжнім пеклом. Я хочу дому! Весь час — удень і вночі. Від сильної ностальгії врятувати не могло ніщо! Після тихого спокійного життя в рідній Софіївці мене бентежило гамірне місто. Та згодом я звикла. Наш гуртожиток — окрема частинка шумливого Печерська. Тут свої правила, свій стиль життя, незалежний від Києва. Доля подарувала нам п'ять чудових років у столиці, кожен проводить їх по-своєму, кожен сам вирішуватиме, залишатися тут чи ні. Дехто захоується в Київ із першого погляду, прагне будь-що тут залишитися, а хтось мріє швидше повернутися додому. Пам'ятаю, як моя сусідка по кімнаті, втішаючи мене, сказала, що сумує за гуртожитком навіть улітку. Божевільна! А ось мені, певно, тут ніколи не сподобається.

Сподобалося, та ще як! Оті дівчата, які вперше мене вельми непривітно зустріли, з часом стали моїми найкращими подругами.

ДИТЯЧЕ ПИТАННЯ

УЧНІВСЬКІ “ГРІХИ”

“Здав би до “Музею” погані звички мого товариша. У школі хлопець як хлопець, буває навіть сентиментальний. А вдома — тиран. Б'є сестру, кричить на матір, ображає бабуся. А вони мовчать або плачуть”.

“У цьому “Музеї” я залишила б таку погану звичку моєї подруги, як жадібність. Любить подарунки. А сама страшенна скупердяйка”.

“Як непотріб викинув би почуття помсти до своїх кривдників. Воно у мене дуже сильне. Я з ним лягаю спати і прокидаюся”.

“Боюся смерті, війни і двох учителів”.

“Маю погану звичку час від часу комусь нашкочити і спостерігати за реакцією. А ще здав би звичку ніколи не вибачатися, хоча й винен”.

“Кажу у вічі правду, хоч би якою гіркою вона була. І товаришам, і батькам, і вчителям. Але потім дуже страждаю. Не хочу жити в цьому світі. Можливо, мені саме в “Музеї гріхів” місце. Який експонат правдолюбця!”

БАТЬКІВСЬКІ “ГРІХИ”

“Я здав би безкінечні й багаторічні батьківські докори: “Ти повільно все робиш”, “Ти не маєш друзів, як інші”, “Ти егоїст, індивідуаліст”, “Кому ти потрібен такий?”. Я й сам страждаю від цього вже давно”.

“У батьків ніколи не вистачає часу поговорити зі мною, вони завжди

ТРИМАЙ СВОЮ ТЕРИТОРІЮ!

Кімната стала першою по-справжньому власною оселею. Принаймні я так відчувала, доки комендант не сказав, що моє тут лише ліжкомісце. Ну і нехай, зате моє!

Мабуть, на все життя запам'ятаю, як ми з дівчатами чаювали. Як весело нам було. Ми говорили годинами, а деколи цілими ночами. Слухали музику, самі співали... раділи, як тільки дозволяла фантазія. Ми відчували себе вільними, молодими і надзвичайно щасливими. Та за надмірні веселощі була тяжка розплата. Мій перший залік. Аж досі страшно згадувати. Дочекавшись до останнього, я ввечері сіла вчити свою економічну теорію, мої ж однокімнатниці, немов здурівши, почали співати, танцювати, слухати музику, а на мої зауваження — весело реготали, а згодом ще й книгу з конспектом забрали. Після кількохгодинних сварок, які ні до чого путнього не привели, я ображено лягла спати. Уранці мені урочисто повідомили, що, виявляється, в гуртожитку традиція така — не давати першокурсникам учити перший залік. На щастя — минулося, залік отримала автоматом.

Загалом, перший рік минув весело і без проблем. Мої сусідки, закінчивши університет, виїхали з кімнати. Я лишилася сама. Разом із ними минув період мого веселого і безтурботного життя в гуртожитку. Я була найменша і, мабуть, тому дівчата мені багато в чому допомагали й радили, зрештою, було просто сумно, адже ми були дружною і веселою кімнатою. У нас існувало неписане правило: розповідати одна одній усі проблеми, переживання чи просто цікаві події зі свого життя. Багато проблем ми намагалися вирішити разом, радили одна одній від широкого серця. Кажуть, жіночої дружби не існує. З прихильниками цієї думки можна посперечатися, адже між нами в кімнаті не було жодних заздрощів ні через хлопців, ні через одяг, ні через успіхи. Ми були різні, але кожна ставилася з повагою до інтересів

Фото О. Литвиненко

іншої. Майже з перших місяців свого життя в Києві я поринула в громадське життя столиці. Постійні мітинги, збори, переживання, пов'язані з різними заходами, безкінечні розповіді про свою “Просвіту” — цим щодня я надокучала однокімнатницям. І вони не тільки вислуховували мене, а й намагалися допомогти порадою. Деколи згадую свій перший просвітянський захід у нашому університеті, здається, це був показ і обговорення “Пропалої грамоти”, мене тоді охопив панічний жах, що ніхто не прийде, а дівчата, покинувши всі свої справи, прийшли та привели своїх друзів. На мою думку, один із феноменів гуртожитку — здатність часом перейматися проблемами сусідок більше за власні. Я і зараз в усіх деталях пам'ятаю Лесині фільмування. Це автоматично ставало проблемою номер один для нашої кімнати.

Але той щасливий час сплив, і що далі буде? Яких дівчат до мене підселять? Рекламу фразу “тримай свою територію” я почала сприймати буквально. Мене дуже дратувало,

як нові сусідки кладуть речі на полочки моїх подруг, прагнуть щось змінити у нашій ідеальній, на мій погляд, кімнаті. Обурила мене й кількість моїх однокімнатниць — нас п'ятеро. Двоповерхові ліжка, наче в казармі, місця катастрофічно не вистачає. Як так жити можна? По-моєму, над нами просто знушаються! Уявіть собі, п'ятеро полярно різних людей замкнули на 5 років у маленькій кімнаті, розрахованій на трьох. Ми говоримо різними мовами, у нас різні уподобання, ми слухаємо різну музику. Зрештою, що може бути спільного між інтересами майбутнього юриста й хореографа, менеджера та співака, логічно, що між нами виникають конфлікти. Я не можу весь час слухати російську попсу, розповіді про походеньки по барах, розмови про постановки танців. Декого не влаштовує мій стиль життя. Ми різні і змінюватися ніхто не хоче. З першими сусідками ми навчилися пристосовуватися одна до одної, з теперішніми — ні.

Я гадаю, щоб полегшити життя собі та своїм студентам, наша адмі-

ШКІЛЬНИЙ «МУЗЕЙ ГРІХІВ»

Вісім років я була шкільним практичним психологом і викладала людинознавство — у середніх класах та-психологію — у старших. У які лише драматичні історії не доводилося втручатися! Переконана в одному: учені-психологи, психіатри, медики частіше повинні нагадувати, що дитина не сприймає великої кількості наказів, та й узагалі наказової форми, категоричності.

...Наша Державна художня середня школа ім. Тараса Шевченка гуманніша за масові. Я в цьому переконана, та й учні це підтверджують. Гуманніша. І все-таки...

Учні 6-х і 10-х класів відповідали на одне й те саме запитання: “Якби у школі був “Музей гріхів”, який непотріб ти там залишив би?”. Відповіді примушують багато над чим замислитися.

“при ділі” або роздратовані. Ніде разом не буваємо. Навіть улітку відпочиваємо окремо”.

“Мій вітчим Саша ставився до мене як до доньки лише перші три місяці. А потім як уже не догоджала (варила їсти, мила посуд, прала), бачила його тільки незадоволеним і злим. Одного разу, коли я допізна готувала композицію на художню раду, він підійшов, довго роздивлявся, похвалив і сказав: “Що тобі мама наказувала перед від'їздом у відрядження?” — “А я й роблю все, як мама веліла”. — “Ні, не все. Вона ще стелила постіль і залишалася зі мною”. Допоможіть влаштуватися в якийсь далекий монастир, бо коли я розказала мамі про все, вона відповіла, що в мої 12 років треба вести себе пристойно не провокувати дорослих на “всьяке таке”. Виявляється, Саша їй розповів усе так, як йому вигідно. Жити не хочеться, допоможіть”.

“Дуже страждаю, коли ображає батько. Хочу навіть помститися. Але поки мене щось стримує”.

“Чому вони такі байдужі? Жодних запитань тобі, нічим не цікавляться. Лише зрідка: “Ну, у тебе все нормально?” Починаю розповідати. Ба-

чу, їм не цікаво. Навіть не помітили, як вийшла з кімнати...”

“У мене вдома не знають різниці між критикою і образою. Називають поганими словами. В нашій оселі, мабуть, назавжди поселилися маленькі війни”.

“Чим більше критикують батьки, особливо при свідках, тим більше роблю наперекір. Я їх ненавижду. І посилаю мовчки прокляття”.

“Про концтабори я раніше тільки читав. Відтоді, як у нас з'явився вітчим, зрозумів: наглядачами в концтаборах працювали такі, як він. Завжди злий, не розмовляє, а свариться (нецензурно), бешкетує. Можливо, тому до мене чіпляються всілякі хвороби. А молодша сестричка частіше перебуває в лікарні, ніж удома, хоч мама — лікар “швидкої допомоги”.

“Якби до Верховної Ради обирали підлітків, ми б розповіли, як нестерпно буває жити. Можливо, тоді законом обмежували б права батьків”.

“Здала б до “Музею” лайливі (нецензурні) слова тата і мами. Вони не сваряться, а завжди так спілкуються”.

“Як на мене, батьки бояться любити дітей, щоб не “зіпсувати”. Така ось дивна логіка. Йй, безумовно, місце в незвичному “Музеї гріхів”.

УЧИТЕЛЬСЬКІ “ГРІХИ”

“Моя школа — і вчителі, і педагоги-художники — так вигідно відрізняються від двох попередніх, де я вчився раніше, що “Музею гріхів” у нас не може бути...”

“Я здала б до “Музею” звичку викладачів усіх навчальних закладів думати, ніби ходіння до школи — найбільша радість для дітей”.

“По-моєму, то гріх, коли учитель полюбить нагадувати про помилки та вчинки, скоєні колись. Помилки, які я й сам не хочу згадувати”.

“Якби виправив би до “Музею” звичку вчителів, які вміють “дуже чемно” “прищемити дверима пальці”. На класній годині йшлося про людські вчинки, про подвійну мораль. Я кинув репліку-запитання: “Чи можна називати учнів і вчителів також людьми з подвійною мораллю, якщо вони українською розмов-

ляють тільки на уроках і все. На перервах, поза школою спілкуються лише російською?”. Вчителька відповіла: “Це зовсім не заважає їм бути патріотами і не меншими, ніж ти зі своєю широю українською.”

“Так вона ж може загинути, якщо нею не спілкуватися,” — не втримався я і на підтвердження процитував поручика Лукаша: “Залишилось чехами, але ніхто не повинен про це знати. Я — також чех”. Це і про нас писав Ярослав Гашек, коли створював свого Швейка і писав у Києві у такі ж непевні часи.

Відтоді (з тих зборів) моє шкільне спокійне життя скінчилося. А поперед ще 11-й клас”.

“Відправила б до “Музею гріхів” поганий характер учителів, бо ніколи не усміхаються”.

“У деяких учителів звичка неохайно одягатися, постійно скажжитися нам на скруту. А чи добре це?”

“Чому викладачі обирають собі “любимчиків” і ставлять їм гарні оцінки? Цьому явищу місце в “Музеї”.

“У нас багато вчителів, у яких добре розвинене почуття гумору. А у двох педагогів, не гумор — сарказм, бо сміх дуже дошкульний! Над собою сміються легко, не злобливо, а учням таке слівце можуть припекти, що воно надовго тобі псує настрої, стає прізвиськом. Куди дітись від цього?”.

До якого висновку дійшла я в своїй практиці (а понад 90 учнівських робіт це підтвердило)? Тепло і ніжність не розбещують дітей, як було заведено думати. Милосердя — найцінніше, що є в педагогіці.

● **Софія,**
студентка КНУКіМ

● **Таїса МОСТОВА,**
м. Київ

Розвиток української лексикографії має складну історію та численні зовнішні втручання, зокрема вплив совєтської політики, програмних ідеологій щодо зближення російської та української мов. Урешті-решт, унаслідок подібних “контактів” між наукою та політикою сьогодні маємо цілий шар проскрибованої, ледь живої лексики, комплекси забутих і відчужених від української лінгвосфери слів. Але ж саме така лексика — свідчення повнокровності української мови, функціонального розмаїття, стилістичного увиразнення та експресії. Проте за совєтських часів мовна політика мала свої ідеологічні плани розвитку (позамовні!), що призвели до викривлення мовного дзеркала, спотворення уявлення про мову, упослідження лінгвістичного дискурсу через свідомий, спланований параліч внутрішньомовних ресурсів. Усе це — причина викривлення історичних кодів української нації, нерозуміння її перспективи та цінності.

Пошкоджену національну самоідентифікацію значної частини українського народу породжує не тільки недостатня обізнаність із власним історичним минулим, а й *викривлена* мовна ситуація, що масово продукує тип конфліктної свідомості й поширює явище, що в науці має назву “ненависть до самого себе” або “самоприпинення”. Можливість втрати власного історично-інформаційно-культурного простору становить чи не найбільшу загрозу українському суверенітету, оскільки в сучасному індустріальному суспільстві засоби масової інформації мають величезний вплив на формування *масової свідомості*.

Політичні втручання — річ дуже небезпечна, але в історії вони завжди мали успіх для апологетів фальшивих ідеологем і фатальні наслідки для самої історії. Ось і сьогодні мова перетворилася на об’єкт політичних прокламацій, демагогічних виступів із трибуни Верховної Ради, ненависті, жорстокого цинізму та фінансових махінацій. А люди, які дбають про повноцінне існування мови, роблять реальні дії для розвитку мови, — обмаль.

Одним із останніх вчинків, що має сприяти розвитку мови, є перевидання у видавництва “Обереги” десяти тисячним накладом “Російсько-українського словника” Сергія Іваницького та Федора Шумлянського. Цей словник було видано ще 1918 року, “в час боротьби за Українську державу, в якій, згідно з європейською традицією державотворення, мова титульної нації мала бути головним чинником консолідації. Завдання дерусифікації міських середовищ і розширення сфер уживання української мови викликали нагальну потребу в опрацюванні її літературного стандарту, унормуванні правопису, створенні терміно-систем, упорядкуванні лексичного складу”, — зауважує у передмові до видання Лариса Масенко, завідувач кафедри української мови Національного університету “Києво-Могилянська академія”.

Перевидання словника, в якому відбито стан розвитку української мови на початку ХХ сторіччя, — вчинок сміливий, він вартує уваги мовознавців та й загалом гуманітаріїв. Сьогодні час повертати до мовного узусу репресовані слова, щоб нарешті припинити мавпування з російської мови, адже в такий спосіб ми переносимо в українську свідомість абсолютно не український спосіб мислення. Свідомість у прогнилих шатах — феномен покоління манкрутів на кодах постсовєтської системи.

Національне калічення через призму мовної політики може спинити потужне функціонування мови не тільки в комунікативному аспекті, а й як засобу думання, експресії, пізнання. Для цього насамперед потрібна лексика — тобто словник, що має подати для мовця потрібне слово. Вживання семантичного розмаїття може вивести зі стану мовного анабіозу через втрату функціональних органів і фрустрації систем мови в попередні десятиліття. А такі мовні екзекуції в ХХ сторіччі в СРСР — факт, що вже не потребує перевірки.

Так, наприклад, із початком цькувальної кампанії 1933 року проти тогочасних термінологічних праць як “буржуазно-націоналістичного шкідництва” було видано у 1934—36 роках п’ять термінологічних бюлетенів (медичний, математичний, ботанічний, фізичний і виробничий) зі зрусифіко-

ваною науковою термінологією, яку згодом пропагували в десяти російсько-українських шкільних термінологічних словниках (1933—35), і загальних словниках С. Василевського (1937), М. Калиновича (1948). Натомість про “Російсько-український словник” Іваницького та Шумлянського було забуто.

Ще Михайло Жовтобрюх, загалом негативно оцінюючи лексикографічні праці 1918—1920 рр., вирізняє два словники. На його думку, виняток становлять лише двотомний “Російсько-український словник” С. Іваницького та Ф. Шумлянського та “Словник української мови” Д. Яворницького. На думку Жовтобрюха, перший словник “обіймав найбільший проти всіх інших тогочасних словників реєстр російських слів, перекладених одним або кількома українськими відповідниками”.

Автори цього словника старанно добирають усі значення реєстрового слова, щоб витворити якнайповніший семантичний ряд українських відповідників. Відчутно, що укладачі хочуть відшукати з мовних глибин питомі українські слова, щоб не уривався зв’язок поколінь. Кожне слово може розгортатися в

КРОК ДО МОВНОГО ПОВНОГОЛОСЯ

Перевидано “Російсько-український словник” Сергія Іваницького та Федора Шумлянського

семантичне гніздо, що об’єднує назви різновидів, характеристик, станів, понять, явищ тощо. Це скрупульозне опрацювання терміна за принципом тлумачного словника. Наведу кілька прикладів: маратель — базграч, партач, (про малярів) — квачомаз, богомаз, (про піїтів) — віршомаз, папіромаз; предсудительний — срамотний, сороміщкий, негожий, доганный, незвичайний, неподобний; случай — випадок, трапунок, нагода, пригода, приключка, припадок, случай, оказія... Отже, на одне російське слово — кілька питомо українських. Сьогодні, напевно, багатьом було б легше відшукати іншомовне слово, аніж те слово, яке живе в нашій мові. Через совєтську мовну політику та позамовні втручання маємо десятки, сотні слів, похованих під шаром струп’їв винищеної мовної пам’яті.

У словнику широко ілюстровано словотворчість народу, в якій відбито його спостережливість, фантазійність, поетичну уяву: шапка — шапка (порвано тепла), (смушева гостроверха) — шлик, шличок, (повстяна) — магерка, яломок, (з наушиками) — малахай, (кудлата і висока) — кучма, (овеча) — бира, бирка, (чабанська) — чабанка, (сукняна) — шо(е)ломок, (обшита Кабардою) — кабардинка, (з ріжками на взір конфедератки) — рогачка; вінець, корона. Велику увагу у словнику приділено фразеології — сталим словосполученням, ідіомам і синтаксичним зворотам: пойти в пляс — піти у танець; пойти, пошло на несчастье — піти, пішло на лихо, на пропасть; показаться вдали — замаячити; проводить в дорогу — виряжати, вирядити; пуститься на произвол — пуститься берега тощо.

Лариса Масенко в передмові до перевиданого словника зауважує, що його “високі оцінки з’явилися в мовознавчій літературі лише після 1991 року. У радянський період майже всі словники — і загальномовні перекладні, і термінологічні, укладені в роки визвольних змагань та українізації 1920-х років, — ще з часів терору 1933 року були оголошені “націоналістичним шкідництвом” і вилучені із практичного та наукового вжитку, а більшість упорядників їх були репресовані”. Річ у тім, що “мовознавців 1920-х років, які опрацьовували орфографічні, термінологічні й лексичні норми української літературної мови, було звинувачено в намаганнях “відірвати” українську мову від російської... З 1933 року українське словникарство перебувало під пильним партійним контролем, а головним принципом укладан-

ня російсько-українських словників був принцип зближення лексичного складу української мови з російською”.

Як зазначають у коментарях до словника його упорядники Сергій Іваницький та Федір Шумлянський, за основу лексикографічної праці вони взяли “Словарь російсько-український” М. Уманця (Комарова) та А. Спілки (колективний псевдонім одеських співпрацівників М. Уманця). У передмові автори написали: “Малося на думці, головним чином, задовольнити нагальну потребу широкого загалу українського й неукраїнського громадянства в такого роду словників, який би містив у собі в можливо найбільшій формі ... українські слова й вислови...”

Мова — модель національної самоідентифікації в історичному часі, що відображає стан генетичної інформації суспільства. У ХХ сторіччі розуміння мови вийшло за межі суто лінгвістичних знань. Але найважливіша функція мови — націєтворча: соціалізація людини відбувається в атмосфері саме національної мови, національних кодів та символів, національної концептосфери. З цієї причини у визначеннях нації більшість дослідників наголошує саме на мовному компоненті, а в ієрархії атрибутів нації мова посідає домінантне місце — поруч із *національною самосвідомістю*, елементом і виявом якої є ставлення до мови. Саме тому роль словникарства першочергова для розвою мови, підтримки мовного функціонування за умов нестачі чіткої та фінансованої національної мовної політики.

На жаль, із початку “незалежності” в Україні мовне питання із царини лінгвістичної перейшло у площину політики. Але на початку дев’яностих навіть і політики ще не було, а була політична клановість. Так ось, досить довго ці клани вирішували статус, роль, майбутнє тієї “нешасної” української мови, знаючи про неї тільки “заочно”, переважно з совєтських документів. Мова для “кланової політичної еліти” — зручний предмет маніпулювання: за “мовним питанням” можна сховати питання політичне, фінансове, економічне... Ситуація в Україні на початку дев’яностих була дуже нестабільною: нерозуміння історичної перспективи внаслідок винищеної історії та самих категорій історичної свідомості (того плацдарму, на якому можна побудувати систему бінарних перспектив), економічна криза, культурний занепад, “розгул” демократії (разом із іншими розгулами!) — усе це дало підстави для ут-

вердження постсовєтської стагнації. В мову почали грати, а за серпанком лінгвістики приховували елементи далеко не мовознавчі, а політичні. Звісно, для тогочасних “політичних керманів” словники на кшталт Шумлянського та Іваницького не мали жодної історичної й культурної ваги. Тогочасна “еліта” і російської мови не знала (послугувочись аргументом та новомовою), не кажучи вже про українську.

Усе це призвело до того, що сьогодні (за умов “розгулу” ліберальної демократії та нівеляції національної свідомості) ідеальний час розв’язати іншу мовну проблему: захистити “пригноблену” (виявляється, так!) в Україні російську мову, надавши їй статусу регіональної, розмахуючи Хартією про “міноритарні мови (під соусом мов меншин)”. Україна впевнено хоче начепити на себе “демократичний” *лейбл “двомовної країни”*. Нація з двоязичієм — передбачуваний результат мутації історичного коду. В чому ж небезпека такого діагнозу?

Лариса Масенко у своїй праці “Мова і суспільство: Постколоніальний вимір” цитує слушну думку польського дослідника Є. Велюньського: “Немає двомовних народів — так само, як немає дитини, в якій було б дві біологічні матері”. Поширення двох мов в одній країні — джерело постійного дискомфорту й напруження. Витіснення національної мови чужою перетворює народ на аморфне *населення* з меншовартісною домінантою. Тому одне з нагальних сучасних завдань — відновлення природних стихійних форм існування мови. “Мову, що вийшла з ужитку як засіб звичайного буденного спілкування, не врятує від забуття створена культура, якою б елітарною та досконалою вона не була”, — слушно зауважує Л. Масенко. Розвиток словникарства, зокрема видання високоякісних російсько-українських словників десяти тисячним накладом може суттєво допомогти змінити ситуацію.

За словами професора Масенко, “високий рівень словника С. Іваницького та Ф. Шумлянського засвідчує той факт, що до нього зверталась як до лексикографічного джерела, поряд зі словниками Бориса Грінченка та Євгена Тимченка, Олена Курило, добираючи матеріал до праці зі стилістики “Уваги до сучасної української літературної мови”. Цей словник двічі без змін перевидували в добу українізації 1920-х років — у Катеринославі та в Харкові.

Проблема мови в Україні — це теоретична проблема визначення ціннісних орієнтирів сучасної людини за умов *наявної* ліберальної демократії та браку національної основи. Відомо, що демократія — система багаторівнева, еволюційна, відкрита для множинності інтерпретацій. Але це у випадку сформованих демократій. Наразі маємо хаотичну проліферацію інтерпретацій демократії на тлі або повільного (як в Україні) шляху до можливої демократії, або (як у Росії чи Білорусі, вже не кажучи про центрально-азійські держави) неприхованого повернення до радянської моделі централізованої влади. Для когось демократія — це рівність і відповідальність, а для когось — “всездозволеність” і немірний простір для плебейських самовиявів. Немає і не може бути однієї моделі демократичного устрою. Але в будь-якому випадку демократія без національної основи немислима.

Лариса Масенко підсумовує в передмові до словника, що його “було укладено із практичною метою — подати зібрання української лексики в достатньо повному обсязі, потрібному для оволодіння українською мовою (близько 35 000 слів)... Хоча з часу першого видання словника С. Іваницького і Ф. Шумлянського минуло майже століття, він і нині цілком придатний для практичного використання, особливо якщо зважити, що й тепер завдання дерусифікації й розширення сфер використання української мови такі ж актуальні, які на початку ХХ століття. Велике значення має перевидання словника і для наукової мети — дослідження традицій українського словникарства, вивчення процесів унормування й кодифікації української літературної мови в їх історичному розвитку”.

• **Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ**, студент Національного університету “Києво-Могилянська академія”

НЕБЕЗПЕЧНА ТА ЗАГАДКОВА

Улітку 1998 року на Кременчуцькому нафтопереробному заводі пролунав вибух велетенської сили. Вибухнув “десятитисячник” — великий резервуар для зберігання нафтопродуктів, який вміщає до 10000 кубічних метрів бензину чи інших продуктів нафтопереробки. Він був майже повністю зруйнований, оскільки в нього влучила кульова блискавка, яка проплавилася його товсту металеву поверхню. Не допомогла сучасна система захисту від блискавок, встановлена на заводі. Пожежу вдалося локалізувати й ніхто не загинув лише тому, що “десятитисячник” був недозаповнений бензином. У ЗМІ повідомлялося також про загибель військовослужбовців унаслідок вибуху на складі боеприпасів та про пошкодження літака-богатиря “Руслан”, що ледве не призвело до катастрофи. Обидва випадки були спричинені влучанням кульової блискавки. І вони — не поодинокі, кульова блискавка доволі часто руйнує важливі об’єкти, які вважаються надійно захищеними від блискавок громовідводами. Не кажучи вже про побутові “зустрічі” людини та вогняної кулі. Зовсім недавно, у листопаді 2005 року вона знищила цілу будівлю в селі Ялтушків Барського району Вінницької області, позбавивши помешкання родини 12 співробітників науково-дослідницької станції, розташованої неподалік. У Новосілки-Опарські, що на Миколаївщині, вогняна гостя завітала двічі. У хаті родині Мельників налякала дітей, бо з шипінням проповзла по стіні, повибивала внутрішні шибки, спалила і поворивала “з м’ясом” усю електропроводку, розетки, вимикачі, вивела з ладу новенький телевізор, “підсмажила” килим. Справжній гармидер непрошена гостя вчинила на горіщі — вирвала балку, до якої кріпився “стілець”, навіть повитягала цвяхи з дерева. Дах кілька секунд ходив ходором, немов під час землетрусу. І лише тоді, коли небесна bestія зсередини протаранила покрівлю і вирвалася на волю, “Армагеддон” припинився.

Під час тих “візитів” довкола довго й голосно вили собаки, а перелякані коні падали на землю... Таких історій багато відбувається по всьому світу. Інколи людям здається, що кульова блискавка з’явилася їх покарати. Так, одного разу вона “наздогнала” грабіжників і змусила їх кинути крадене.

Опитування в “Інтернеті” виявило цікаві результати: на нього відгукнулося чимало людей. Скажімо, з подивом помітили кульову блискавку.. у фотоателє, отримуючи надруковані фотографії: знімали на плівку звичайні блискавки, а на фото зафіксувалася кульова, що існувала якусь мить, тож для людського ока лишилася непомітною. А от дівчинці Наталі, можна сказати, пощастило — вона бачила кульові блискавки 3 рази, і жодного разу не постраждала. За її словами, вони просто собі летіли десь на відстані 50 метрів від землі.

У Харківському районі Києва, на проспекті Бажана, кульова блискавка з’явилася в підземному переході, перелетіла крізь нього і вилетіла з іншого боку.

А от у Тайланді, на березі ріки Нага, щороку відбувається яскравий, наче салют, парад кульових блискавок. Вони з’являються у той день десятками — жовті, помаранчеві, малинові, і нікого не чапаючи, здіймаються в повітря. На це загадкове явище приїждить подивитися чимало цікавих з усього світу.

Але все ж таки, більшість зустрічей кульової блискавки і людини небезпечні. Приблизно 9 % випадків зустрічі людей із вогняною кулею закінчуються трагічно: контузіїми, каліцтвами, інколи смертю (1,3 %). Тому важливо виконувати поради фахівців: якщо побачите кульову блискавку — поверніться до неї обличчям і заміріть. Опустіть руки і киньте все, що ви тримаєте. Якщо їдете транспортом, то зупиніть його і приберіть руки з керма — це підвищує шанси вижити.

ПРИМХЛИВА ТА МІНЛИВА. ЯКА ВОНА БУВАЄ?

Відомо, що фізична природа звичайної, так званої лінійної блискавки майже встановлена близько 250 років тому, коли В. Франклін в Америці та М. Ломоносов у Росії виконували свої відомі дослідження з атмосферною електрикою. Вони встановили, що блискавка має ту саму природу, що й електрична іскра, яку тоді вже навчилися одержувати в наукових лабораторіях.

Але виявилося, що кульова блискавка має зовсім інші властивості, ніж звичайна блискавка. Найвразливіші люди, фантазери й фантасти схиляються до того, що кульова блискавка створена іншопланетянами або нечистою силою.

Кульова блискавка як явище природи, пов’язане з грозою, згадується ще в роботах давньогрецького філософа Арістотеля (IV століття до нашої ери). Вважають, що першим ученим, який безпосередньо зустрівся з кульовою блискавкою і загинув від неї, був Г. В. Ріхман, який спільно з російським ученим М. В. Ломоносовим у 1753 р. досліджував атмосферну електрику.

Перша збірка спостережень кульової блискавки (близько 30 випадків) міститься у книзі французького астронома та фізика Ф. Араго “Грім і блискавка” (1838 р.). Але перший систематичний опис властивостей цього явища з’явився лише у XX сторіччі, коли В. Бранд у книзі “Кульова блискавка” (Гамбург, 1923 р.) проаналізував 215 свідчень із відомих йому 600 випадків спостережень вогняної кулі (ос-

Кульова блискавка
(малюнок невідомого художника XIX ст.)

7 % — складну внутрішню структуру (хаотичний рух усередині кулі яскравих крапок або ниток та ін.).

Колір кульової блискавки може бути помаранчевим (24,8 %), жовтим (19,9 %), білим (18,2 %), червоним або рожевим (17,1 %),

блакитним або фіолетовим (12,4 %), зеленим (1,4 %) або це може бути суміш кольорів (6,2 %).

Яскравість кульової блискавки порівнюють із яскравістю електричної лампочки, потужність якої може бути і меншою за 10 Вт, і більшою за 500 Вт, але в середньому вона наближається до 100 Вт.

Про відчуття тепла повідомляє лише незначна частина свідків, біля яких проходила кульова блискавка. Разом із тим, інколи повідомляється про опіки від кульової блискавки (навіть під одягом), подібні до дії ультрафіолетового або м’якого рентгенівського випромінювання.

Інколи свідки відчують різкі запахи (сірки, озону, окислів азоту) та слабкі звуки (шипіння, потріскування, свист).

Кульова блискавка може плавити й випаровувати метал, розщеплювати колоди, нагрівати воду і т. ін., але може й не залишити слідів. Енергію кульової блискавки оцінюють у середньому значенням 30 кДж, але іноді вона сягає до 5 МДж і більше.

Імовірність появи кульової блискавки визначити чи не найважче, бо значна її частина лишається непоміченою. Останнім часом цю імовірність оцінюють значеннями 2—200 випадків на 1 кв. км поверхні Землі за рік. Для деяких районів це може перевищувати ймовірність удару лінійної блискавки у Землю.

НАУКА: ГІПОТЕЗИ ТА МОДЕЛЮВАННЯ

Звідки вона з’являється й куди зникає? Чому може вбити на відстані, а може доторкнутися й не завдати жодної шкоди? Чому здатна рухатися проти вітру й проникати крізь скло, не пошкоджуючи його? Чому іноді зникає непомітно, а іноді — з потужним вибухом? І звідки вона бере свою енергію?

Лише у другій половині XX століття почалося наукове дослідження цього природного феномену.

Було запропоновано близько 300 гіпотез щодо фізичної природи кульової блискавки, але жодна з них не могла навіть наближено пояснити її властивості. У монографії Дж. Баррі (1980 р.), де проаналізовано низку гіпотез, список літератури з проблеми кульової блискавки містить близько 2000 найменувань.

Із усіх гіпотез можна виокремити лише дві невеликі групи, які підкріплені експериментами й дозволяють пояснити певну частину властивостей цього явища. Перша група розглядає кульову блискавку як електричний розряд, а друга — як хімічний процес (наприклад, горіння).

Найбільш досліджена гіпотеза лауреата Нобелівської премії, академіка Капіци (1955), який спочатку вважав, що джерелом енергії кульової блискавки є електромагнітні хвилі дециметрового діапазону, що виникають при електричних розрядах у хмарах, відбиваються та фокусуються поверхнею Землі. При цьому утворюються стоячі хвилі, у пучковостях яких унаслідок високої напруженості електричного поля існує плазмова куля. Незважаючи на те, що споряджена ним у гори Кавказу спеці-

альна наукова експедиція (1967 р.) не зафіксувала дециметрових хвиль, тривалість та інтенсивність яких були б достатніми для підтримки кульової блискавки, Капіца не відмовився від своєї гіпотези. Але в Нобелівській лекції (1978 р.) він сформулював гіпотезу ширше: кульова блискавка — явище, що створюється високочастотними коливаннями, які виникають у грозових хмарах після звичайної блискавки.

Суттєве заперечення проти всіх гіпотез, що розглядають кульову блискавку як електричний розряд, висловив І. П. Стаханов (1985 р.): аналіз властивостей кульової блискавки дозволяє зробити висновок, що вона рухається як автономне тіло, не пов’язане із будь-якими струмонесучими чи хвильоведучими каналами.

Тому значний розвиток одержали гіпотези, що розглядають внутрішнє хімічне джерело енергії, переважно — процеси горіння. У лабораторіях вдавалося одержувати вогняні кульки, що вільно рухались. У цьому напрямку найбільш відомі роботи Дж. Баррі (1980 р.), І. П. Стаханова (1985), Отсуки та Офуртун (1988), Б. М. Смірнова (1988, 1990). Але в межах цих гіпотез не вдається пояснити процес виникнення у вільному повітрі значних концентрацій речовин, які необхідні для горіння, а також пояснити багато із вказаних вище властивостей кульової блискавки (проходження крізь скло, рух проти вітру, виникнення “з нічого”, пошкодження електроапаратури та ін.).

Таким чином, незважаючи на певні експериментальні докази, жодна з вказаних двох груп гіпотез не могла бути покладеною в основу теорії кульової блискавки. Тривалий час ці групи гіпотез вважали альтернативними, що заперечують одна одну. Але нещодавно з’ясувалося, що ці дві групи гіпотез не суперечать, а доповнюють одна одну, і обидві частково можуть бути використані при побудові теорії кульової блискавки.

Разом із тим, головне питання у проблемі кульової блискавки — про джерело її енергії у природних умовах — лишалось нез’ясованим.

ШЛЯХ ДО РОЗГДКИ

Міжнародні симпозіуми, присвячені дослідженням кульової блискавки, проводяться з 1988 року по всьому світі. Були там вже представлені і доповіді українських учених. У Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” проведено дослідження, що розкривають сутність кульової блискавки. За розробками кандидата технічних наук Олега Степановича Ільєнка вона є замкненою електромагнітною хвилею — “електросолітоном”. Така хвиля здатна існувати тривалий час і може містити в собі необмежений запас енергії та інформації, поки що недосяжної для розуміння. Річ у тім, що численні невдачі побудови теорії, яка б не суперечила тій чи іншій частині фактів, описаних очевидцями, привела до тенденції відмови від спроб пояснити явище кульової блискавки загальною. Автори гіпотез почали свідомо моделювати лише окремі нюанси цього явища і аналізувати його окремі властивості. Але при цьому фактично ігноруються значна частина фактів, які не вписуються в дану гіпотезу.

І лише використання нового поняття про “електросолітон” дозволяє знайти шлях побудови теорії, яка вільна від протиріч зі свідченнями очевидців і не ігнорує жодну частину цих свідчень.

На жаль, наукові розробки вченого завершили на стадії вдало проведеного комп’ютерного експерименту і припинилися через відсутність фінансування. Ініціатива співробітників кафедри Техніки високих напруг НТУУ “КПІ”, де й працює Ільєнок, зі створення сучасного центру дослідження блискавок була згорнута з тих самих причин.

Поміж тим, неважко здогадатися, які практичні перспективи і вигоди криються за розвитком цих досліджень. По-перше, надійний захист від круглої шибениці. По-друге, розробку нового, альтернативного джерела енергії, що в часи енергетичної кризи може практично озолотити нашу країну. По-третє, використання руйнівної енергії феномену у оборонній галузі. Хоча наші мирно налаштовані вчені й не хотіли б іти цим шляхом. До того ж, на той час, коли у держави знайдуться кошти на фінансування науки, всі війни у світі, напевно, давно скінчатися...

● За науковими роботами
О. С. Ільєнка підготувала його донька

Кульова блискавка вражає Ріхмана
(малюнок свідка випадку)

танні свідчення Бранд вважав нереальними, ненадійними).

Сучасні уявлення про властивості кульової блискавки ґрунтуються на свідченнях кількох тисяч очевидців із різних країн. Кількість очевидців безперервно збільшується, що дозволяє підвищувати точність кількісного визначення параметрів кульової блискавки. Але це вже мало змінює сучасні уявлення про загальні властивості кульової блискавки, головні з яких такі.

Діаметр кульової блискавки може бути як меншим за 1 см, так і більшим за

1 м, але в більшості випадків він лежить у межах 10—30 см. За час існування кульової блискавки її діаметр, як правило, майже не змінюється.

Тривалість існування кульової блискавки може бути і меншою за 1 секунду, і більшою за хвилину, але переважно вона лежить у межах 5—15 с.

У більшості випадків (близько 91 %) форма кульової блискавки нагадує сферу, але може бути й еліпсоїд (3,7 %), стрічка (1,8 %), груша (0,9 %), диск (0,6 %), кільце (0,4 %), циліндр (0,2 %) або й узагалі форма може бути невиразною (1,5 %). Іноді (6,5 %) кульова блискавка змінює форму, наприклад, куля перетворюється в стрічку або стрічка — у кулю, або куля деформується при підстрибуванні біля землі чи витягується в напрямку до провідника.

Кульова блискавка переважно сприймається як однорідне утворення, але близько 11 % кульових блискавок мають напівпрозору оболонку, близько 6 % — хвіст, близько

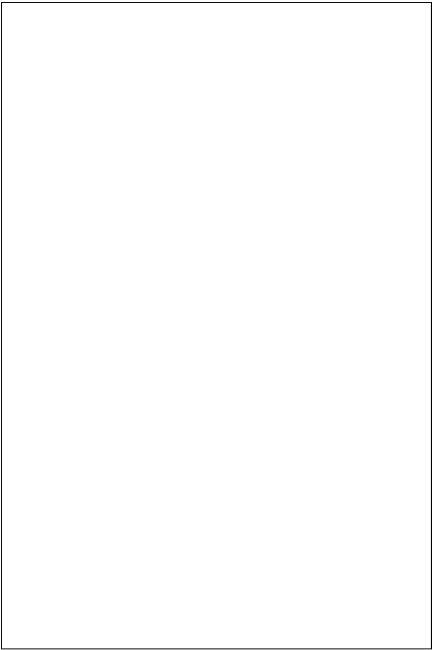
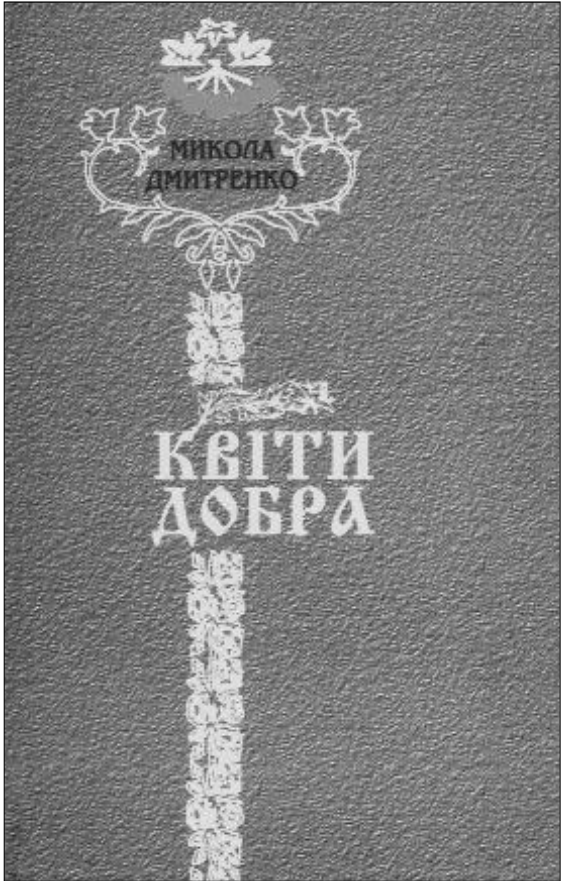
КОЛИ РОЗЛУЧАЮТЬСЯ ДВОЄ...

Г
Г

Г

•

•

“Можна творити поезію високого патріотизму, ні разу не вживши слів — батьківщина або вітчизна; можна пройняти творчість палкою любов'ю до України, ні разу не вживши слова Україна; можна писати й пристрасні любовні поезії, не вживши слів любов чи кохання. Бо поезія — не називає, а пориває. Цього не знає більшість наших молодих і літніх претендентів на звання поета. Це добре знала Олена Теліга”. Так Гр. Шевчук (Юрій Шерех) сказав про мужню і красиву жінку, яка обрала шлях звитяги й боротьби і йшла ним до кінця нескити, поклавши життя на вівтар боротьби за українську державність. Цю високу офіру здійснив і її вірний друг і чоловік Михайло Теліга.

У розвії української духовності є приклади, коли подружні пари спільно йшли по шляху формування й утвердження національної самосвідомості: Пантелеймон Куліш і Ганна Барвінок, Олена Пчілка і Петро Косач, Олександр та Софія Русови і багато інших. Окрім спільного подружнього життя, виховання дітей, їх об'єднували високі громадські та політичні ідеали. Михайло та Олена Теліги — з цього числа українських патріотів.

Олена Шовгенова і Михайло Теліга познайомилися в еміграції, куди їх закинула доля після довгих поневірянь. Під час визвольних змагань родина Шовгенових переїздить до Києва, де батько Олени веде активну політичну діяльність — він член уряду УНР. А згодом — прощання з Києвом, який для Олени став рідним і святим, і трагічний “ісход” — еміграція.

У Празі Олена закінчує матуральні курси і 1925 року вступає на історико-філологічний факультет Українського високого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова. Там, у Празі, відбулося її знайомство з Олексою Стефановичем, Олегом Кандибою (Ольжичем), Галею Мазуренко, Оксаною Лятуриною. В Подєбрадах, куди часто приїздила до батька, ректора Української Господарчої академії, познайомилася з Євгеном Маланюком, Юрієм Дараганом, Леонідом Мосендзом. Трохи пізніше усі вони стануть єдиною творчою спільнотою, яка увійде у світову культуру під назвою “празька поетична школа”.

Узимку 1924 року у Студентському домі у Празі “Видавництво Української Молоді” влаштувало вечір, активну участь у підготовці якого брала енергійна й непосидюща 18-річна Олена. Українська громада підготувала концерт, і на ньому з величезним успіхом виступав бандурист Михайло Теліга. Згодом зібрані кошти пішли на видання збірки талановитої поетки Галі Мазуренко — колишнього вояка армії УНР, нагородженої у роки визвольних змагань за відвагу найвищою відзнакою — орденом “Залізний хрест”.

До цього часу Олена Шовгенова — мила, екзальтована, жвава дівчина, яка спілкується переважно зі своїми ровесниками-емігрантами, здебільшого з російською “золотою молоддю”, бере участь у молодіжних вечорах, живе безтурботним життям. У недалекому минулому — “північна Пальміра” — Петербург, у якому пройшли дитинство та юність, закоханість у поезію “срібного віку”: Ахматової, Блока, Гумільова, Мандельштама... І хрещена мати Зінаїда Гіппіус — неабияка поетеса. Російськомовне оточення і у Празі, і вдома, де батьки з синами й донькою, а ті між собою, розмовляли виключно російською. І якесь, на перший погляд, ніби віддалене ставлення до українства, хоча й не цуралася його, отого українського, бо колишніх вояків армії УНР та членів їхніх родин у Чехо-Словаччині було понад 30 тисяч. Завдяки президентові держави Томашеві Масарику вигнанці української землі отримали тут не лише політичний притулок, а й можливість отримати українську освіту (прецедент небувалий!), тож крім українських гімназій тут були створені Український вільний університет, філософію в якому студіювали Олекса Стефанович, Олег Ольжич, Іван Колос, Андрій Гарасевич та інші представники “празької школи”; Український високий педагогічний інститут імені Михайла Драгоманова, в якому викладала, зокрема, Софія Русова, і її блискучі лекції з педагогі-

ки слухали Юрій Дараган, Олена Теліга, Галія Мазуренко; Українська Господарська Академія в Подєбрадах, яку закінчили Євген Маланюк та Леонід Мосендз; Українська студія пластичного мистецтва у Празі, де мистецтву малярства й скульптури вчилися Галія Мазуренко й Оксана Лятурина.

Олена Теліга поки що зайнята своїми безжурними дівочими справами. Але якось трапився випадок, який буквально поведе життя дівчини іншою колією. У Народному домі на Виноградах (один із районів Праги — Т.А.) добродійний комітет російських монархістів влаштував бал. Оточена кавалерами, Олена танцювала і розважалася. І

ДО 100-РІЧЧЯ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ

ЖИТТЯ, ЯК СПАЛАХ

раптом серед її упадальників розпочалася розмова, яка вдарила дівчину у саме серце, — йшлося про українську мову як мову “собачу” із глузливими знущаннями і прикладами. “Ви хами! — скрикнула Олена. — Це моя мова! Мова мого батька і матері. І я вас більше знати не хочу!”

І стався поворот долі. Саме тоді вона, доля, і зводить її з Василем Куриленком, Леонідом Мосендзом, які допомагатимуть дівчині насамперед вивчати українську літературну мову, якої до цього не знала. А згодом і з Михайлом Телігою, який дуже багато зробить для того, щоб Олена відчула себе гідною частинкою великого українського народу.

А Михайло мав що розповісти дівчині. Родом із Кубані, молодий козак рано визначився як національно свідомою особистістю. 15-річним хлопцем, курсантом військово-фельдшерської школи, він випадково зустрівся у Катеринодарі з кобзарем — і його серце назавжди прикипіло до бандури. “Отже, — писав Михайло, — все почалося з бандури: чари її мене не поминули... — вхопили мене і повели тією стежкою, на кінці якої я бачу щастя свого народу”. Тоді він починає активно займатися самоосвітою, вивчає українську історію, історію козацтва. У роки визвольних змагань він у вирі політичних подій, працює у Кубанській Національній Раді. Коли на Кубані розпочинаються репресії, Михайло перебирається на Україну, вступає на службу до Армії УНР, стає ад'ютантом головнокомандувача Симона Петлюри. А потім — трагічний відступ армії, кілька років таборів інтернованих, і нарешті — Чехо-Словаччина. Михайло стає студентом УГА в Подєбрадах, учиться на інженера-лісівника, активно займається громадською і політичною роботою, виступає на концертах, де під супровід бандури співає українські думи та пісні. І ось зустріч із Оленою, його єдиною світлою любов'ю і щастям.

1999 року Київське видавництво ім. Олени Теліги випустило збірник “О краю мій...” (упорядник Надія Миронець), у якому, крім творів Олени Теліги, спогадів

про неї, опубліковані і її листи до тоді ще нареченого Михайла. Їх варто прочитати, хоча адресовані вони лише йому, коханому. У цих листах Олена висловлює свій ідеал родинних стосунків. Вона пише: “Тільки така любов гарна, як у нас, коли вона не “каторга єгипетська”, не обов'язок, а світле, радісне, вільне щастя! Любов неможлива без повного цілком довір'я. А я Вам вірю безмежно! Тільки будьте завжди щирим, я знаю, що я для Вас — єдина!” Це написано в 1925 році, Олені — 19, Михайлові — 25. Вони закохані і щасливі. Їх кружляє танок життя, такий же гарний, як і той “Козачок”, який вони танцювали удвох як учасники танцювального гурту. Зоя Равич-Маланюк згадувала: “Оцеї спільний “Козачок” молодій, стрункої пари був видовищем, що його так легко не можна забути”. Певно, тоді й склалися такі рядки:

*Кожен крок — сліпуча блискавиця,
А душа — польовий, буйний вітер,
Розгортаються уста і лиця
Неспокійним пурпуровим квітом.
Не піймаєш: я — вогонь, я — вихор!
А вони спиняться не зникли!
Але раптом... усміхнувся тихо
І в очах моїх заграє виклик...
А душа, розбещеністю п'яна,
Вип'є туги золоту отруту.
О злови мене, злови, коханий,
Я так хочу біля тебе бути!
Бачиш, стіни зникли, мов примари,
Трави лізуть нам під заклади,
А над нами — розсвітлює хмари,
Перед нами — зеленіють луки!
Тільки зловши — радісно і в'юрко
Закручу тебе первинним рухом,
А з оркестри бризне поцілунків
Весняна, бурхлива завірюха!*

страждає від того, що не може дати коханій хоча б елементарного. Але Олена не думає про себе — усі її думки про чоловіка, якого вона намагається хоч якось морально підтримати. У листах до близької подруги Наталі Лівницької-Холодної вона виливає душу, турбуючись про чоловіка. Єдина втіха — читання і листування. І — поезія.

Про Олену Телігу як поетку громадянського звучання написано чи не найбільше. Але то не вся Олена. Укладачі антології української поезії на Заході Богдан Бойчук та Богдан Рубчак зазначають, що “у творчості Олени Теліги (можливо, більше, ніж у будь-якої іншої української поетеси) помітна справжня прекрасна жіночність”. Про цю особливість її творчості можна судити хоча б з цієї поезії, в якій ліричне жіноче начало — передовсім:

*Розцвітають кущі ясеню —
Грає сонце в височині.
Чи зустріну, чи не зустріну?
Чи побачу тебе, чи ні?
І куди б скерувати кроки,
Щоб тебе я могла знайти?
Тільки бачу — іде високий,
Привидляюся, чи то ж не ти?
І не вітряно, і не хмарно —
Все заповнить весняний сміх!
Цілий день я проброджу марно,
Не зустрівши очей твоїх.
Та зате серед ночі, любий,
В весняному мойому сні
Поцілуєш мої губи
І щось тихо шепнеш мені...*

Проте вона ніколи не була “альбомною” поеткою. О. Теліга вже чітко визначилася й у своїх політичних поглядах, і в мистецьких уподобаннях, і в розумінні взаємин між чоловіком і жінкою як рівноправних активних особистостей, де жінці належить не остання роль. Станіслав Гординський писав: “У неї було якесь велике відчуття жіночої величності, якоїсь емансипації, що вселюдно формувала свій власний духовний світ”. У поезії Олени її лірична героїня символізує жінку, яка може бути такою ж відважною, як і борці-мужчини, чоловіки-воїни, і водночас ця лірична героїня — зразок ніжної жіночності:

*Ми ж ваша пристрасть — тиха і ясна,
Де кораблями — ваші збиті крила...
Не Лев, а Діва наш відвічний знак,
Не гнів, а ніжність наша вічна сила.
“Відповідь”.*

Цій проблемі стосунків чоловіка і жінки присвячено низку її публіцистичних статей: “Якими нас прагнуть?”, “Сліпа вулиця”, “Рецензія на повість І. Вінницької” та ін. Прекрасна жінка, іноді вона ставиться до жіноцтва досить критично. “Жінки старіються найбільше від страху перед старістю, яку бачать у кожній зморшці, в кожному сивому волоссі, і цей страх відбивається на їх обличчі, позбавляючи його ясного виразу. Зрештою, зморшки зникають від масажу, сиве волосся не старить нікого, але вираз жаху залишається...” Олена вважає, що з таких бід і проблем вихід один — “відмолодитися душею, яка дійсно старіється, задихається, коли немає потрібного їй щастя”. А щастя для самої О. Теліги — це любов і спільна мета, у досягненні якої жінка має бути поряд із коханим. Ця її теза висловлена у багатьох публіцистичних і поетичних творах, зокрема у вірші “Мужчинам” (1932):

*Не зірвуться слова, гартовані, як криця,
І у руці перо не зміниться на спис,
Бо ми — лише жінки.
У нас душа — криниця,
З якої ви п'єте, — змагайся і кріпись!
І ми їх даємо не у залізній гімні, —
У сріблї ніжних слів, у вірі в вашу міць,
Бо швидко прийде день, і по дорозі димній
Ви зникнете від нас,
моя зграя вільних птиць...
Ще сальви не було, не заревли гармати,
Та ви вже на ногах. І ми в останній раз
Все, що дає життя, іскристе і багате,
Моя медоносний сік, збираємо для вас.
Гойдайте ж кличний дзвін!*

*Крешіть вогонь із кремнів!
Ми ж, радістю життя
вас напоївши щирістю,
Без металевих слів і без зітхань даремних
По ваших же слідах підємо аж на смерть!*

Але Олена могла і сама повести за собою. Коли розпочалася Друга світова війна, було створено Культурну референтуру — підпільну організацію, яка мала на меті активну роботу серед окупованого населення України, піднімаючи національний дух, збуджуючи політичну свідомість українців. Очолив її Олег Ольжич. На той час уже стався розкол в ОУН, яка розділилася на дві організації (“бандерівців” та “мельниківців”, О. Теліга була в останній — Т.А.). Як член референтури, вона разом із Уласом Самчуком 14 липня 1941 року виїздить із Кракова, де останні роки вела активну діяльність, очолюючи студентське товариство “Зарево”, випускала літературний альманах “Буде буря!”, до якого включила єдиний свій вірш “Мужчинам”. Потай вони переходять кордон, добираються до Львова, потім до Рівного, але усі її думки — про Київ, який покинула ще 1923 року. Про це вона детально пише у листах Михайлові.

І ось, нарешті, її мрія здійснилася. 22 жовтня 1941 року Олена Теліга прибула до золотоверхого. І одразу ж активна робота у Спілці українських письменників, організація і видання тижневика “Літаври” як додатка до редагованого Іваном Рогачем “Українського слова”, робота в Українській Національній Раді. 29 листопада 1941 року з великими труднощами до Києва добирається Михайло Теліга — і вони вже завжди разом.

Але сподівання на те, що Україна справді стане вільною державою, виявилися марними. Фашисти показали свою істинну суть. 7 грудня заборонено вихід “Літаврів”, редакцію розгромлено. По всій Україні починаються арешти націоналістичного підпілля, у Києві — арешт за арештом. Настала черга спілчан. Увечері 9 лютого 1942 року у холодному окупованому Києві, на вул. Трьохсвятительській, 3, увечері гестапо заарештувало членів Спілки письменників, українських патріотів, які намагалися у цей грозовий час збудити національну свідомість, прагнули зробити усе, щоб Україна стала вільною і незалежною державою. Пізніше їх назвуть “трагічними оптимістами”...

Серед присутніх була елегантна молода жінка, яку заарештували першою. Саме вона очолювала Спілку письменників, була членом редколегії газети “Українське слово”, редагувала журнал “Літаври”. Це Олена Теліга, яку Дмитро Донцов назвав “поеткою Божою милістю”. Напередодні її попередили про можливий арешт, Олег Ольжич як голова Культурної референтури вимагав негайно покинути Київ, на що отримав категоричну відповідь: “Я з Києва вдруге не поїду!..”

Коли один із гестапівців, звернувшись до присутніх, сказав, що не члени Спілки можуть залишити приміщення, один чоловік вийшов із кімнати, але залишився другий, який не був ні письменником, ні членом письменницької спілки. Михайло Теліга...

У камері, де тримали Олену, залишився на стіні напис: “Тут була і звідси іде на смерть Олена Теліга”. І зверху — тризуб.

З боєм зустріли цю звістку друзі Олени.

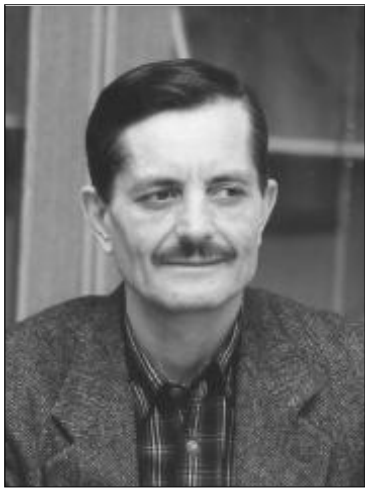
*Вона загинула, завітчана в словах,
Які весною тільки проростають,
Коли від щастя голова тяжка
І шийку дітям легко смерть ламає.
Її забили, бо вона Поет.*

*Помазаники перші йдуть на жертву.
В тюрмі за стінкою голосить кулемет
За тих живих, що ждуть своєї черги.*

Так писала на смерть Теліги її подруга Галя Мазуренко.

...Достеменно невідомо, коли точно були розстріляні у Бабиному Яру українські патріоти, де могила Олени і Михайла, які зустріли “гарячу смерть — не зимне умирання” разом. Але традиційно 21 лютого відзначається день їхньої пам’яті. І на братську могилу лягають свіжі квіти.

- **Тетяна АНАНЧЕНКО**,
заступник голови обласного
об’єднання “Просвіта”,
член НСЖУ, лауреат
Загальнонаціонального
конкурсу “Українська мова —
мова єднання”,
м. Одеса

•

•

ГАРЯЧА ТЕМА

Відомо, що за часів великих українців композитора Миколи Лисенка та педагога Софії Русової в Києві було п'ять українськомовних сімей. Цікаво, скільки таких родин мешкає сьогодні в столиці незалежної України? Створюється враження, що менше п'яти. На вулицях Києва українського слова не почути. Діти виходять з української школи і розмовляють російською мовою. Бабуся везе у візочку малюка і також лопотить над ним на "обшепонятном". Із телепередач Наталі Мосійчук "VIP ЖІНКА" відомо, що родині Петра Порошенка, Юрія Павленка, Володимира Кличка, навіть українського співака Павла Зіброва, російськомовні. Шановна Юлія Тимошенко також на всю Україну заявила, що її сім'я російськомовна.

Таким мовним станом у державі незалежна Україна дивує світ. Іноземцям незрозуміло, що це за держава така, що не розмовляє державною мовою, де багато українців досконало володіють англійською, німецькою, навіть індійською мовами, але неможливо зустріти українця, який би не знав української мови і вивчив, бо вона державна.

Наша влада надто демократична. Вона не наполягає, не відстоює виконання 10-ї статті Конституції України. Це вата не прибалтійська держава, де незнання державної мови не дозволяє займати будь-які посади чи просто службові місця.

Коли нас русифікували, то не шкодували грошей на доплату вчителям російської мови в національних школах. Належність до російської нації, знання російської мови було престижним.

Є НА СВІТІ МОВА, ТА ХТО ЇЇ ЗНАЄ

Шановні наші вчені-гуманітарії (крім поодиноких випадків) не стали і не стають на захист державної української мови. Не всі ж у нас "проФесори", які "читають" Анну Ахматову та Гулака-Артемовського. Є ж і справжні професори. Але вони не ведуть повсякденної копіткої роботи серед населення, особливо сходу і півдня, щодо мовної ситуації в Україні.

Майже 80 відсотків громадян України визнали себе українцями за останнім переписом населення. І те, що ці українці називають чужу мову рідною, — нонсенс. У нормальному суспільстві це неможливо.

Настав час істини, час повернення до свого. Нині керівники Російської Федерації мали б вибачитися перед тими українцями, білорусами, греками, татарами, молдованами, чукчами й усіма народами вчорашнього Союзу за злочин, який скоїли їхні попередники: позбавили людей рідної мови, нав'язавши їм російську. Поведінка сьогоднішніх російських політтехнологів, водночас і президента Путіна, які стають на захист "рускоязычного населення", не відповідає духові часу, коли відбувається визволення колоніальних народів, а не поневолення.

У такому випадку Наполеон мав рацію, окупувавши Росію і Москву. Він захищав французькомовне населення Росії. Адже російське дворянство розмовляло французькою

мовою, гидилося російської, зневажало її, називаючи мужицькою. Час цим захисникам "рускоязычництва" відмовитися від безсоромної політики й лженауки, що української мови немає, не було, що це діалект польської чи російської мов. А можливо, навпаки, російська мова — діалект руської (української) з домішками мов північних племен, наприклад, чудського племені. Та й від 250-річного монголо-татарського ярма залишилися не тільки прізвиська (Рахметови, Рахмадуліни, Обдуліни...), скуласті обличчя та вузькі очі, а й мовні вливання, які зробив "великий, могучий і правдивий русский язык" (Іван Тургенев). Якщо він правдивий, то настав час довести цю його особливість і коли не сказати правди, то хоча б мовчати і не продовжувати несправедливої імперської політики в сучасних умовах побудови української незалежної держави.

Неможливо навіть уявити, що європейець, поляк, естонець чи румун робитиме щось, що завадить консолідації суспільства, національній єдності. А в Україні лідери Партії регіонів нав'язують людям статус офіційної російської мови, бо "їм так легше", вони ігнорують державну мову, їм до смаку "канонічність" Церкви Московського патріархату, придумана українофобами від Православної Церкви. І навіть "канонічний батюшка" наважується звертатися з телекрана й пропонувати Президенту України

створити єдину партію в державі замість Соборної Православної Церкви. До якого кошунства опускаються такі "святі"! А де були ці "сміливці", коли вожді того Союзу, який вони закликають парафіян відновити, зносили в повітря церкви, собори, серед них і Михайлівський золототерний, і Свято-Успенський у Лаврі.

Якби захисники русофільства "вчилися так, як треба", то дізналися б, що не тільки український письменник Микола Хвильовий закликав: "Геть від Москви!", — а й російський поет Михайло Лермонтов хотів "сховатися за стіною Кавказу від імперського "всевидящего глаза", "всеслышащих ушей". Він писав:

*Прощай, немая Россия,
Страна рабов, страна господ,
И вы, мундиры голубые,
И ты, им преданный народ.*

Отже, єдине, чого бракує сьогодні українцям, — це Слова Правди. Не хліба, не одягу — то все вигадки українофобів про голод. Нам не вистачає чесного визнання самих себе, своєї самотності. А для цього потрібна велика просвітницька праця вчених, філологів і лінгвістів, письменників, політиків, соціологів. Досить вицвікувати і твердити: "Ще не прийшов час, не треба поспішати, треба почекати". Працювати треба, а не чекати, поки щось визріє. Само нічого не робиться. Усі мають працювати хоча б так, як це робить великий просвітитель нашого часу Анатолій Погрібний.

Не лінуймося, шануймося, щоб не втратити здобутого!

● **Олександра ПОПЕЛЮК**,
голова чернівецького відділу
Союзу українців

ТАЄМНИЦІ ЧИСЛА УКРАЇНИ

РІДНЕ НАЧАЛО

Стою на рідному Пішківському узвишші — очима до України. Пагорбів батьківська земля виплекала небагато, але з них далеко видно. В один бік бачиться все мало не до Києва, а в другий — зір сягає за Рось, у нескінченні степи. На пагорбах, де колись стояли вітраки мого діда, вловлюється й те, що давним-давно відійшло за сиві обрії минушини. Ось тут, на вершечку, — тінь від списа, а там, під терновим кущем, аж біля його вузлуватого коріння, — наконечник стріли. Він забувений, шорсткий, майже невагомий. У виямці — пісок відшумілих століть. Він сиплеться на мою долоню — колючий, студений, як і вся наша історія. Роса на вістрі шезає, й воно хижою зіницею видивляється цілй чи то в моїй душі, чи то в українському просторі. Прозорий, безборонний простір аж бринить від блакитної нескінченності, неосяжності.

Вдивляюся в далеч і несамохіть занурююся в глибини часу, точніше, моїх уявлень про нього, розплутую пражу видінь, клубки здогадів, гіпотез, версій...

До моїх країв не доходили хіба що самураї. Були скіфи, ординці, литовці, німці...

Тим-то особливо цікаве міркування Юдзі Курокави — дипломата з далеких островів: українське начало — осердя всіх, хто залишився жити на Богом даних чорноземах від Білорусі до Чорного моря. Тут, на узвишші, де не ступала нога прашура відомого дипломата, пригадалося і нині вкрай дивне для нас: необхідна умова вступу до першого класу японської школи — знання десяти народних пісень. Що за примха? Чому так? А тому, що на далеких островах твердо переконані: з тих десяти пісень неодмінно виростає формула "японський дух і світові технології". Тим часом у наших владних коридорах — ні українського духу, ні намагань використати здобутки рідної науки для плекання новітніх технологій.

У чому ж річ? Знаний учений Орест Субтельний стверджує, що найголовніша проблема України протягом усієї історії її існування — мало не абсолютна відсутність власне національної державності. Це було за кучмізму, це повторюється й сьогодні. Скрізь бродять привиди режиму попереднього президента, на кожному кроці — приниження народних цінностей, переконань і прагнень. Знову й знову доводиться по-

Фото О. Литвиненка

вертатися до тієї спадщини, яку німці називають "неподоланим минулим".

Нова влада гарячково налагоджує стосунки з так званими опозиціонерами всіх мастей, а також акцентує на діалозі з великим бізнесом, не усвідомлюючи, що не вони — сумнівні політичні гравці та "грошові мішки", — а якісно нове світоглядно-ідеологічне підґрунтя державного управління має відігравати вирішальну роль у творенні цілісної української цивілізації. Тієї цивілізації, яку завжди намагалися формувати, виборювати й відстоювати справжні патріоти — сини й доньки землі, на якій народилися "Слово о полку Ігоревім", Пересопницьке Євангеліє, Конституція Пилипа Орлика... Нині, коли особливо гостро відчувається потреба кардинальної модернізації України, слід бачити не лише плин-

не сьогодні, а й прозирати в майбутнє, розуміючи, що воно не можливе без далекого минулого. Ці часові категорії, як наголошує відомий поет і громадський діяч Павло Мовчан у книжці "Витоки", глибинно споріднені, нерозривні. Саме невміння та небажання сприймати, аналізувати й використовувати в ім'я народу сув'язь українських часів — те, що робить природу нашої влади генетично однотипною, хоча зовнішньо певною мірою й не схожою одна на одну.

Майдан здер коросту з тіла країни. Та вона, не щезнувши на смітниках історії, сьогодні вже впирається в душу народу. Хитрість і підступність, холодний розрахунок і фарисейство — звична зброя, що не вкрилася іржею, знову використовується вмילו, широко, з незнищеною чиновницькою пихатістю.

Чесних і порядних патріотів заганяють у підпілля, а приневолені бідністю роблять те, що їм накажуть. Глибинний зміст визначення "українець", розшифрований Майданом, береться пліснявою, не стає осердям повсякдення.

Сьогодні беззаперечне одне: потрібні великі інвестиції в духовність, забуту владу царину українськості. Це особливо гостро відчуваю в рідному селі Іванівка Богуславського району, що на Київщині, — в селі, де ще тільки-тільки визріває потреба у формуванні справді української нації, плеканні паростків цілісної структури — великого народу, який може на повну силу розквітнути лише через довгі роки.

...Спускаюся з узвишшя, над яким кружляє велетенський ворон, прямує рідною землею. На ній лежать то сонячні пасмуги, то химерні тіні, серед яких — тремтлива тінь од прадавнього списа. Я переводжу погляд від неї на долоню, де темніє наконечник стріли. З нього ще сіють дрібненькі, ледь помітні й відчутні піщинки. Здається, вони переливаються в день нинішній, а може, й завтрашній. А я простую до обрію: іду на зустріч із новою Україною, намагаюся розгадати таємниці її числа — числа поразок і перемог, єдності й любові, патріотизму й духовності.

● **Юрій ПАЛЬЧУКОВСЬКИЙ**,
м. Київ

ДУМКА ЧИТАЧА

ТАК МАЄ БУТИ

У вашій газеті Володимир Ференц оприлюднив свої сумні думки з приводу становища державної української мови в Україні (ч. 21, 1—7 червня 2006 р.). Свідомому українцю вони добре відомі. Байдужого ж до мови громадянина треба будити всіма засобами. Так загальнодержавна масова, дешева українська газета дуже потрібна. Вона може й повинна будити свідомість пересічного українця.

Але цього замало. Без підтримки владних, особливо вищих, структур нашої держави відродження української мови буде приречене на невдачу.

Вища влада України — Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів повинні створити такі умови, за яких українська мова була б потрібним активним громадянам України.

У всіх державних установах та організаціях повинна діяти державна українська мова. На всі державні посади гілок влади різних рівнів повинні призначатися люди, які добре володіють державною мовою. Народні депутати всіх рівнів і регіонів мають добре знати і вміти користуватися українською мовою. Для цього в усіх Законах про вибори народних депутатів усіх рівнів і регіонів треба внести положення про обов'язкове знання державної мови. Підвищити рівень викладання української мови в усіх іншомовних школах для того, щоб випускники цих шкіл могли вільно спілкуватися не тільки своєю рідною, а й державною мовою. У всіх вищих навчальних закладах викладання має бути українською мовою. Друковані органи Верховної Ради й Кабінету — "Голос України" та "Урядовий кур'єр" повинні всіляко сприяти заохоченню для всереєння української мовного середовища в нашій державі. Для цього їхній наклад необхідно збільшити до мільйонів, а ціну знизити в 3—4 рази.

Але для цього потрібна тверда воля Президента, Верховної Ради та уряду України. Без такої волі вищих посадовців України українська мова може загинути, як загинула мова етрусків у стародавньому Римі.

● **В. МАКАРЕНКО**,
пенсіонер, м. Одеса

НЕ ЗАЛИШАТИСЯ БАЙДУЖИМИ

ЯКА МОВА БІЛЬШЕ ЗАГРОЖЕНА СЬОГОДНІ В УКРАЇНІ?

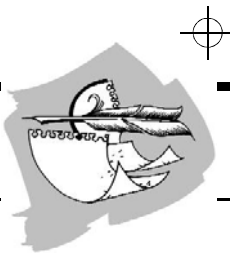
Сьогодні в Україні найуживанішими є дві мови: державна українська та російська (недержавна). Пояснити їхнє панування в нашій країні неважко: адже українська — споконвічна мова нашого народу, а російська вкорінена з метою русифікації українців і приєднання нашої території до Російської імперії (пізніше — СРСР).

На жаль, спокійно співіснують дві мови в одній постколоніальній державі не можуть, тому вони постійно "конкурують". І, здавалося б, уже наша рідна мова вирвалася з-під російського гніту, народ вивільнився з ярма, залунала українська пісня. Та це ще не повна перемога. Довгі століття русифікації (та й ополчення) залишили політичний шрам на українському слові.

Сьогодні знову виникла загроза з боку російської мови. Вона непомітно прокрадається через кордон, вільно заходить у будинки українців, які живуть на сході нашої держави. Російська мова (в особі "російських українців") вільно заявляє про своє панування.

Дуже боляче дивитися теленовини й чути, що державна мова майже повністю витіснена з Луганської, Донецької областей, а державні службовці східних регіонів перестали її навіть розуміти (та, мабуть, і не хочуть). Залишилася надія, що для наших "верхів суспільства" питання української мови не залишиться байдужим назавжди...

● **Юлія РУДЧУК**,
випускниця 36-ї середньої
школи м. Житомира,
15 років

ПОЛЬСЬКИЙ РЕПОРТАЖ

КРАКІВ. У СЕРЦІ ІСТОРІЇ

Король Казимір Великий

Чергове й останнє перед літніми канікулами заняття нашої школи журналістики в Польщі було присвячене темі історії та культури. А де його ще можна провести краще, аніж у духовному центрі Польщі — Кракові. Місто, якому понад тисячу років. Місто, яке кілька віків було столицею Польщі. І навіть після офіційного перенесення столиці до Варшави протягом наступних століть поляки резонно вважали, що це друга столиця їхньої держави. Саме тут проходила коронація всіх королів, тут їх і ховали в майже тисячолітньому королівському замку Вавель, — історичному серці Польщі.

Звичайно, організатори програми нашої школи, а це Південно-Східний інститут наукових досліджень у Перемишлі, Генеральне консульство США в Кракові, Фундація для освіти (Варшава) і медіа-програма “Партнерство для демократії”, прагнучи показати зміни в Польщі після вступу до ЄС, тему занять сформулювали так: “Модерне управління культурою”. Але йшлося про всю духовну сферу. Тим паче, що Краків сотні років перебував на перехресті східної і західної, північної і південної культур. А ще — завжди був осередком інтелектуальної свободи. Не випадково тут жили і живуть найвидатніші вчені, літератори, митці, духовна еліта Польщі. Наприклад, обидва сучасні лауреати Нобелівської премії з літератури поети Чеслав Мілош і Вєслава Шимборська — краків’яни. Один із найвидатніших кінорежисерів Польщі й світу Анджей Вайда теж мешкає в Кракові, щойно відзначив 80-річчя. Адам Міцкевич. Юзеф Пїлсудський. Папа Римський Іван Павло II. Усе це — в історії Кракова.

Про це йшлося на відкритті нашої програми в Міжнародному центрі культури, річний бюджет якого — 5 мільйонів злотих, з них 70 % надходить із державного бюджету. Решту центр заробляє сам. 15 років існування. 100 виставок, які відвідали 330 тисяч осіб, 76 міжнародних наукових конференцій і семінарів — така коротка статистика. Численні друковані видання. Багатуша бібліотека, в якій є українське відділення. Щоправда, близько 90 % цих українських видань присвячені одній-єдиній області — Львівській. І так практично в усьому: решта 24 регіони України для Польщі — ніби біла пляма. Хто винен? Поляки чи ми самі?

ТЕАТР У ЗАВОДСЬКОМУ ЦЕХУ

Історія і сучасність, традиції і модерн. Досить оригінальне їхнє поєднання ми побачили в наступному пункті програми. Для цього поїхали в Нову Гуту. Я запитав у організаторів, чому в програмі Нова Гута названа “прокляттям Кракова”. І тут ціла історія. Нова Гута — це промисловий район Кракова, збудований кілька десятиліть тому, в найглухіші часи соціал-комуністичного режиму в Польщі. Власне, збудований був величезний металургійний комбінат ім. Леніна, а задля цього заводу — і сам район міста. Чи, скоріше, місто при місті, як щось неорганічне для Кракова. Смысл був не економічний, а політичний. Краків як центр духовної свободи залишився вогнищем вільномудства, інтелектуальної опозиції і в часи соціалізму. Ось і виник задум “розбавити” інтелектуальний, духовний, урешті, релігійний Краків соціалістично-пролетарською масою. Так виріс комбінат і Нова Гута, куди приїжджали з усієї Польщі новітні пролетарі з учораших селян. Усе на кшталт радянської індустріалізації в СРСР, на

Щомісяця у складі групи з 15-ти журналістів України я їжджу до Польщі на так звані “Варшати дзеннікажські”, цебто школу журналістики. Мета цієї програми під назвою “Партнерство для демократії” — показати, що змінилося в Польщі за останні роки зі вступом країни до Євросоюзу.

Краків. Старе Місто

кшталт індустріальних конгломератів Донбасу. Типові московські “Черьомушки” з сірими 4—5-поверхівками. Типовий уклад життя від заводського гудка до гудка. У “соціалізації” Нової Гуті, а отже, Кракова, дійшло до того, що в цьому пролетарському місті у місті було заборонено будувати костьоли. І це у всуціль релігійній католицькій країні.

Усе це вже позаду. Металургійний комбінат, як і подібні монстри в СРСР, дихає на ладан. Але життя триває. У Новій Гуті, тепер одному з районів Кракова, досить просторому, зеленому, кількість мешканців уже перевищила 200 тисяч (загалом у Кракові 800 тисяч). Саме тут виник дивний театр “Лазня Нова”. Точніше, театр переселився сюди тоді, як Казиміж — центральної історичної частини міста. Цей професійний і приватний театр існує 7 років. Із нами зустрівся його керівник Бартош Шидловський. Молодий режисер, директор і водночас шеф театрального товариства “Лазня”. А товариство — це не лише театр, а й цілий спектр культури. Виставки, свята, навіть започатковується власна кіностудія.

Бартош Шидловський із натхненням розповідав про мистецький задум, явно протилежний металургійно-соціалістичному. Зруйнувати імідж Нової Гуті як району п’яниць, бандитів, району бездуховності. У сміливості експериментаторам не відмовиш. Бартош і його молоді колеги, такі ж ентузіасти, якщо не сказати фанати Нової Гуті, розмістили те-

атр... у заводських цехах. Точніше, у виробничо-навчальній базі колишнього профтехучилища при комбінаті. Цех переобладнується під зал для вистави. Під однією зі стін — імпровізована сцена. У залі розставляють стільці для глядачів. Калейдоскоп декорацій, гра світла, музичне оформлення. Грають цілком професійні актори із солідних краківських театрів — за ангажементам. Але до гри залучаються і мешканці Нової Гуті. Є навіть вистава без професійних акторів. Ще цікавіше — пропозиція до мешканців приносити в театр свої сюжети з життя. Так народився хіт минулого сезону — вистава “Едіп”. Так, отой самий, за класичною давньогрецькою трагедією. Але дійство химерно переплітається з долею реального польського підлітка, який проходить непростий шлях від тюремної камери до нормального життя. Сюжет із життя, цей хлопець і зараз мешкає в Гуті. На цю виставу у залі виставляється рівно 270 місць, і щоразу — аншлаги.

ТУРИСТИЧНА ПОДОРОЖ У СОЦІАЛІЗМ

Ми ще трохи затримаємося в Новій Гуті, щоб побачити, як у країні, що першою із соціалістичного рідше порвала з соціалізмом, можна робити бізнес на соціалістичній історії. Випускник юрфаку Краківського Ягеллонського університету Міхал Островський створив своєрідну туристичну фірму, побудовану на одному проекті: “Тур у соціалізм”.

На вулицях Кракова

Королева Ядвіґа

Почалося з того, що Міхал кілька років тому на прохання свого знайомого з Англії зробив йому маленьку екскурсію по Новій Гуті, дещо показав і розповів, як жило покоління його батьків при соціалізмі. І тут народилася ідея: створити такий туристичний маршрут. Саме по Новій Гуті. Міхал орендував звичайну квартиру в звичайному сірому будинку, нашому “хрущовці”. Тут тепер його офіс і тут один із головних “експонатів” туру — сама квартира. Звичайна, двокімнатна. Але не зовсім звичайна. Усе — в стилі 70-х років: меблі, картинки на стінах, навіть посуд, навіть керамічні сувеніри з Болгарії — єдиної країни, куди тоді могли їздити польські туристи, окрім СРСР.

Міхал продає і сувеніри. Наприклад, червоні бюсти Леніна, які йдуть по 40 злотих (60 гривень). Або шапка, в якій ходили польські робітники у Новій Гуті, коштувала на теперішні гроші півзлотого (75 копійок), тепер охоче розкуповується за 50 злотих.

По Новій Гуті розроблено 2-годинний і 4-годинний маршрути. Туристів возять “драбантами”, примітивними, але популярними в 70—80-ті роки легковими авто з НДР (Німецької Демократичної Республіки, хто вже забув). Маршрут передбачає відвідини ресторану “в стилі Герек”, це був керівник польської компартії. Туристів розважає музичний гурт “із сільського весілля”. Словом, від іноземців немає відбою. Переважно туристи з Англії, Німеччини. Трапився якось із Росії. З України Міхал не пам’ятає.

Я розповів Міхалові, що для нас, українців, це ще не історія. В Україні мільйони людей жили і живуть у таких самих квартирах і ще не так далеко відскачили від того самого соціалізму, який для людей з інших країн, як і для самих поляків, стає екзотикою.

НА ПЕРЕХРЕСТЯХ КУЛЬТУР

Знову ми в старовинній центральній частині Кракова. Наступний блок програми присвячений синтезові культур світу. Журналіст і фотограф з Англії Кріс Шваж власним коштом і зусиллями створив “Музей Галіції”. Провідна тема музею, а тим паче недавно відкритої виставки “Сліди пам’яті” — єврейська культура Галіції. Зауважу, що цей географічний термін тут трактується досить розширено, до Галіції зараховують і західноукраїнські землі, і східні та південно-східні польські.

Кріс Шваж пройшов із фотоапаратом слідами проживання євреїв у Східній і Південній Польщі. А саме в цій країні була найбільша за численністю єврейська громада в Європі. Була до Другої світової війни, яка, власне, й почалася нападом Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 року. За роки окупації було знищено не лише мільйони поляків, а майже повністю — єврейську громаду в країні. Сумнозвісний Освенцім — теж на краківській землі. А ще були тисячі освенцімів у містах, містечках і селах. Залишилися руїни. Руїни осель, синагог, кладовищ. Усе це — на виставці. А ще — розповідь про тисячі поляків, українців, людей інших національностей, які, ризикуючи власним життям, врятували від знищення життя тисяч євреїв. Тепер вони відзначені званням “Праведники світу”.

Потім була цікава екскурсія старовинним районом Кракова — Казиміж. Назва на честь короля Польщі Казимира Великого. Цей

ТА КУЛЬТУРИ

Старе Місто. Сценки вуличного життя

один із найвидатніших монархів (правив у 1333—1370 рр.), який зміцнив державу після десятиліть міжусобних війн, пишався тим, що, подібно до римського імператора Августа, прийняв столицю, Краків, дерев'яною, а залишив її мурованою, створив розвинене правосуддя. Між іншим, закони великого короля захищали насамперед простих людей, за що його прозвали “королем холопів”. А ще Казимір на руїнах створив могутню економіку держави. Він першим призначив міністром фінансів єврея, котрий вірою і правдою служив Польщі і багато зробив для її економіки. А король спорудив поряд із Краковом спеціальне місто — Казиміж. За однією версією — для євреїв, яким він усіляко сприяв, за іншою — як те, що нині звуть “вільною економічною зоною”. Тепер це старовинний район Кракова.

Вілла “Деціюш” на околиці Кракова — старовинний 400-річний палац, типова садиба багатого й знатного польського роду. Таких дворянських обійсть у Польщі — сотні. Збережені, відреставровані, перетворені на дитячі будинки, туристичні об'єкти чи центри культури. Цей палац у власності комерційної структури “Товариство Вілла Деці-

юш”. Директор Данута Гльондіс із гордістю повідомила, що кілька років тому в палаці Віктор Ющенко, тоді прем'єр-міністр, зустрічався з польським керівництвом. Такі візити тут не рідкість. Але головне, звісно, інше. Це Літня академія мистецтва, численні семінари, конференції, фестивалі, в тому числі Дні української культури в Польщі. Щодо “модернового управління культурою”, цебто функціонуванні “Деціюша”, то тут усе на комерційній основі.

Нарешті, ще одне перехрестя культур — відвідини Центру японського мистецтва й техніки. Модерновий палац на березі Вісли, якраз навпроти Вавелю. Дітище Анджея Вайди. Історія така. Свого часу Вайда отримав кінопремію в Японії. Грошовий еквівалент — 360 тисяч доларів. Із симпатії до Японії, до мистецтва Сходу, Вайда вклав кошти у створення центру. Уряд Японії також допомагав фінансувати проект. І ось виріс центр. Виявляється, ще понад 100 років тому в Кракові були фанати японського мистецтва, які зібрали чималу його колекцію. Частина її експонується тут. А головне — центр став осердям польсько-японських контактів, насамперед у царині культури. Кожен артист чи колектив з

Японії обов'язково виступає в центрі. Виставки, наукові контакти, видавнича справа — все це також робота центру.

НІЧ МУЗЕІВ
У КРАКОВІ

А що ж власне польська культура, особливо історія? Для цього в нас з вами попереду ціла ніч. Це свято так і називалося — “Ніч музеїв у Кракові”. Щорічне велелюдне свято проводилося втретє. З сьомої вечора до другої ночі десятки музеїв міста — і державні, і приватні — відчинені, вхід безкоштовний. Коли нам вручили програму “Ночі...”, то захотілося побігти одразу в десятки боків одночасно. Але почали з офіційного відкриття в самісінькому центрі, на Ринку Гловнім, у Музеї історії Кракова. Президент міста відкрив свято, повідомивши, що кількість відвідувачів музеїв цієї ночі може досягти 80 тисяч осіб, цебто по кілька тисяч на музей.

У цьому я пересвідчився дуже швидко. Посеред центральної площі, в палаці “Сукенніца” (очевидно, колись виробляли або продавали сукно) розміщений ще один музей — польського мистецтва XIX століття. Але до картин Яна Матейки та інших майстрів стояла вже така черга, що на моє запитання “чи на дугу та колейка”, мені пояснили: на годину. Стояти в “колейце” не хотілося, і я побрів вечірнім Краковом, переповненим людьми. Усе-таки встиг побувати в кількох музеях. Окремо скажу про Музей кардинала Краківського Кароля Войтили. Ви, звісно, знаєте, що цей кардинал відомий світові як Папа Римський Іван Павло II. Саме з краківської кафедри він пішов на Ватиканський престол, де правив 27 років. Народившись неподалік, у містечку Вадовіце, саме в Кракові Кароль Войтила жив, навчався в знаменитому Ягеллонському університеті, почав і продовжив свій шлях служіння Богові і людям. У Музеї — все життя видатної людини планети, від народження до упокоєння.

Побачив я і знаменитий Ягеллонський університет. Заснувала його королева Ядвіга за сприяння її чоловіка — короля Владислава Ягайла, засновника династії Ягеллонів. Це кінець XIV століття, понад 600 років тому. Важко повірити, але в Музеї університету повністю збережені студентські аудиторії більш як півтисячолітньої давнини, навчальне приладдя. Наприклад, те, яким користувався студент університету, ще один знаменитий поляк — астроном Миколай Коперник.

ВАВЕЛЬ —
У СЕРЦІ ПОЛЯКІВ

Не знаю, з чим порівняти Вавель. Королівський замок, що на височезному пагорбі, домінує над містом. Щось схоже на Московський Кремль? Але менш помпезне й еkleктичне. Принаймні компартійний Палац з'їздів тут збудувати нікому б не спало на думку. Червоні кам'яні стіни в багатьох місцях вищі від кремлівських. Башти з бійницями, редути — справжня фортеця, якою і був Вавель мало не тисячу літ.

Домінує над замком, над містом Вавельська катедр — головний костіол замку, а отже, і королівства. Із домом Господа межують королівські палаци.

Центральна площа Кракова — Ринок Гловний. Величний Маріїнський костел

Тут мешкали владки Речі Посполитої, однієї з наймогутніших держав середньовічної Європи. Тут вони й поховані. Десятки королівських усипальниць у підземеллях Вавельського замку.

Вавель як головна святиня Польщі — зараз головний музей країни. Він структурований на кілька музеїв: окремо усипальниця монархів, окремо їхній палац, музей катедри, скарби корони польської — всі регалії, найцінніші державні реліквії, коштовності, окремо — королівські сади. За день усе докладно оглянути неможливо.

Мене вже не дивує, як усе це можна було зберегти протягом періодів лихоліть, які пережила Польща в самісінькому центрі Європи. Збережено, бо це — найцінніше, найголовніше, це душа і серце народу.

І знову сумна аналогія з нашою історією. Немає могили Богдана Хмельницького. На чужині, невідомо де, похований Іван Мазепа. Немає пантеону наших видатних князів і гетьманів. Немає княжих і гетьманських палаців. Єдиний в Україні гетьманський палац у Батурині “реставрується” чи то 20, чи то 200 років. А самого господаря палацу, нашого останнього гетьмана Кирила Розумовського ще в 20-ті роки тут же, в Батурині, було викинуто з могили. Ось де наша “історична пам'ять”.

Найвидатніший поет Польщі Адам Міцкевич помер і був похований 1855 року в Парижі, та в 1890 році Польща перепоховала свого великого сина тут, у Вавелі, в підземеллі кафедрального храму. Там, де упокоїлися Казимір Великий, його батько, збирач польських земель Владислав Локетек, юна 25-річна королева Ядвіга і її чоловік, син Великого князя Литовського і король Польщі Владислав Ягайло. Їхні серця там, де зараз серце кожного поляка.

...Я стояв біля високих стін Вавеля. Вийшов із замку, в який уже поспішали натовпи туристів із Польщі й усього світу. Таблички на стовпчику сповіщали, що звідси до Парижа, Буенос-Айреса чи Токіо стільки-то кілометрів і що 750 кілометрів до Києва. До столиці нашої держави, нашої землі, яка така ж красива, як і польська, і народ якої вартий нормально-го життя, якщо, звісно, цей народ не забуватиме, хто він і яке коріння пов'язує його з цією чудовою землею.

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

Вавель — історичне серце Польщі

Якщо скористатися мовою літописця, то слава про Сергія Архипчука пройшла по всій Україні. Його творчий діапазон вражає. Він досвідчений діяч фестивального руху в Україні, керівник та ідеолог колективу поетичного театру “Мушля”, викладач Університету культури й мистецтва. Він уміє ставити оперні й драматичні вистави, фестивалі дійства, концерти, ювілейні свята і церемонії. І це, певно, не від всеїдності, а від творчого азарту й широкого кола уподобань.

У Сергія гарний родовід (він народився 1960 року на хуторі Ганнівка на Рівненщині в сім’ї сільських трударів) і чудова освіта — Дніпропетровське державне театральне училище (актор драматичного театру) і Московський державний інститут театрального мистецтва ім. А. Луначарського (режисер музичного театру).

Сергій Архипчук — лауреат Міжнародного конкурсу режисерів естради (Москва, 1989 р.); “Режисер року” (фестиваль “Нові зірки старого року”, 1994 р.); Вагнерівський стипендіат (Байройт (ФРН), 1997 р.).

Серед розмаїття його постановок “Юланта” П. Чайковського і “Набукко”, “Отелло” Верді (Донецьк), “Мачуха Саманішвілі” Г. Канчелі, (Дніпропетровськ, краща вистава 1987 року), “Пан Коцький” М. Лисенка (Коломия, 1991 р., лауреат I Міжнародного конкурсу ім. М. Лисенка), “Аїда” Верді (Львів), “Пігмаліон” Б. Шоу (Ніжин), шоу-вистави з Гуцульським естрадно-фольклорним театром-студією “Заграва” (головний режисер, гастролі в містах: Вроцлав, Москва, Монреаль, Торонто та інші) тощо.

“НАЙБІЛЬШИЙ ПРОКОЛ — ЦЕ РОБОТА, ЩО НЕ ДІЙШЛА ДО ЛЮДЕЙ”

— Сергію, цікаво дізнатися, яким є Ваш режисерський конёнок? У чому Ви найбільш потужно почуваетесь?

— Є так звані кордони і береги, які відокремлюють Сергія Архипчука від іншої режисури. Є знакові речі в різних жанрах, — це опери “Аїда” і “Набукко”, рок-фестивалі “Мазепа-фест” і “Тарас Бульба”, фестиваль авторської пісні та співаної поезії “Оберіг”, авторський вечір поета Павла Мовчана тощо, в яких проглядається мій почерк. Як за кісткою можна зрозуміти, що це динозавр, або засць, або мамонт, чи якась інша істота, так, мабуть, можна сказати, що це я, а не хтось інший.

Для мене найважливішими є національна визначеність, глибинне й чітке усвідомлення того, на якій землі я живу і хто зі мною поруч стверджується. Мені здається, що цей нерозривний зв’язок, жива судинна система відчутна в різних моїх постановках, які зроблені в різних формах і різних жанрах.

А взагалі я дипломований оперний режисер, але завжди готовий до будь-якого іншого матеріалу. Життя привчило мене до того, що треба казати тільки те, що можеш сказати тільки ти, незалежно від матеріалу: чи то мелодрама, дитячий твір, поетична вистава тощо. І цим ти будеш цікавий.

— Чому оперний режисер узався за рок-фестивалі? Це замовлення чи Вами рухає внутрішнє знання жанру?

— Тут інше. Для мене це питання більше культурологічної справедливості, тому що при абсолютно безпардонній, безапеляційній ситуації з окупованим інформаційним простором в Україні, рок і бард-фестивалі були громадянськими вчинками. Наприклад, полтавський “Мазепа-фест” заснований колишнім дисидентом Миколою Кульчинським, мною і музикознавцем Олександром Євтушенком. Для нас ідеологія фестивалю — оприлюднити те, що є сьогодні цікавим у часі, є образом цього часу, формує цей час. Ми вивели на світло ті гурти, які існують, але яких ніби немає.

— Чим Ви пояснюєте змову мовчання навколо них?

— Тим, що відбувалося і сто років тому: національною розмитістю, продажністю, зацикленістю на сусідському городі. Політики,

певні мас-медійники, приходячи додому, заглядають у власний холодильник, а не в сусідський, але на інформаційному городі вони порпаються у сусіда, а той тільки радий, бо просуває свою продукцію за наші гроші.

Поруч із нами живуть угорці, австрійці, поляки, німці, словаки, румуни, які мають свою неповторну культуру, а ми відверто зациклені на старшому браті. “Зацаровані на Схід”, — сказав колись Тичина, ці чари досі багатьох надихають, вони дивляться через зачаровані окуляри, і найгірше, що ті окуляри на серці й у голові.

— Якими роботами Ви найбільше пишаєтеся? Чи траплялися провали?

— Мене вельми тішить одна з останніх робіт — “Заповітне” Миколи Вінграновського в поетичному театрі “Мушля”. Ми безупинно говоримо про відродження, хоча є речі, котрі

був жажливий ляп, особливо з огляду на зміст задуманого. Я б не побажав такого нікому з режисерів.

Найбільші ляпаси — у снах. Мені досі сняться режисерські сні про те, що все зривається: декорації, світло й звук вийшли з ладу, ведучі або захворіли, або не вивчили тексту. Сон повторюється у різних варіаціях і чомусь пов’язаний із фестивалем “Тарас Бульба”.

“КОЛИ ТИ НЕ Є, ЦЕ ЗНАЧНО ТЯЖЧЕ, НІЖ КОЛИ ТИ Є”

— У мене складається враження, що Україна потерпає від дефіциту режисерів. Наприклад, більшість провідних театрів очолюють літні режисери, які часто запрошують для постановок молодших колег з інших країн, наприклад, із Росії, Грузії, Італії. Ваша думка з цього приводу?

— Можна узагальнювати і не узагальнювати. Якщо говорити про Національний театр опери та балету імені Шевченка, то там ситуація з режисурою більш ніж кризова. Замість того, щоб вишукувати, підтримувати своїх фахівців, вірити в них, театральні керівники намагаються взагалі обходитися без постійних режисерів, як це донедавна було в Львівській опері, як нині є в Донецьку, в Одесі, схожа сумнівно-непевна ситуація в Харкові, в Дніпропетровську...

СЕРГІЙ АРХИПЧУК: «ДЛЯ МЕНЕ НАЙВАЖЛИВІШОЮ Є НАЦІОНАЛЬНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ»

Сцена з опери Д. Верді “Аїда”

вже не можливо реанімувати, а от щодо поетичного театру, традиція якого існувала впродовж багатьох десятиліть, я нутром відчуваю, що цю прогалину треба засівати, і мені здається, те, що ми зробили, дозволяє побачити й наш час, і наші проблеми, і по тому, як глядач реагує на певні моменти, можна зрозуміти чимало про самого глядача.

І найголовніше те, що від Рівного до Донецька, від Полтави до Києва, незалежно від мови і традицій, цей поетичний колаж Вінграновського сприймався людьми, він потрібен, і саме в такій динамічній сценічній формі.

Пишаюся постановкою опери “Аїда” у Львові, пишаюся фестивалями, які мали своє обличчя, драматургію, сценографію, концепцію, стилістику.

А що до провалів і проколів... Це ж найкращі наші вчителі! Найбільший прокол — це втрата роботи, коли вона не відбувається взагалі. А відверті провали я забув (сміється).

Хоча... Згадую таке. Ще за радянських часів ми робили дуже трагічне дійство, пов’язане з десятиліттям із дня смерті й сорокаріччям із дня народження Володимира Івасюка. Тоді було дуже багато опору, чимало кадебістів нишкли в залі. Дирекція театру імені Заньковецької дала нам на поміч дещо невірноважену жіночку. Вона відкрила завісу в невідповідний момент, коли на сцені не все ще було готове, хтось зопалу побіг тощо. Це

цим театром. Він багатожанровий, там панує російська трагікомедія, латиноамериканська й індійська мелодрама, італійська комедія, американські бойовики тощо. Український театр, і режисура в тому числі, часто-густо живе не тим життям, яке вирує в приміщеннях цього космополітичного театру. Як легко, наприклад, була затоптана вистава Галини Тельнюк “УБН” (“Український буржуазний націоналізм”) у театрі імені Заньковецької. Можна сперечатися щодо вартості драматургічної, акторської, музичної, але те, що ця вистава була найактуальнішою для мене за всі роки незалежності, — це факт (слава Богу, вона досі йде у Львові). Але дуже легко й швидко київські псевдознавці від театру, люди в червоних халатах і з великими тесаками її зарубали й затоптали.

— Є думка, що українська драматургія слабка, інакше б п’єси наших авторів ставилися по всьому світові.

— Не треба робити зі “всього світу” супераргумент. Колись Катерина II дала добрячий “сармак” французьким літераторам, щоб вони писали про Московію, а інший російський можновладець дав гроші, щоб утворити назву Росія, а не Московія. Це все можна купити і зробити. У світі підробних цінностей, імітації коштовностей не так уже важко роздуть бульку на весь світ.

Із другого боку, згадаймо, як п’єси Коломійця, Корнійчука, Левади, Канівця йшли в театрах по всьому СРСР — це була ідеологія. А те, що зараз відбувається, — теж багато в чому ідеологія: дехто не хоче визнати український театр.

— Сергію, Вас часто можна побачити у філармонії, на виставках художників, на книжкових ярмарках, в опері, в драматичних театрах тощо. Це від всеїдності, чи відбувається акумуляція певних ідей?

— До всеїдності далеко, я б значно більше хотів бачити, ніж можу, до того ж баланую між навалюю інформації і внутрішніми табу, щоб не переїсти тієї інформації.

Під час навчання в ДІТІСі однією з “технологій” було ведення щоденника вражень. І коли мій художній керівник курсу побачив, що один день я в цирку, другий — на концерті італійського співака Джанні Моранді, третій — у Дюссельдорфській опері, четвертий — у драматичному театрі Марселя Марішала, далі — на камерній виставі, на джаз-фестивалі, він сказав: “Я не можу зрозуміти, де ти, а де не ти”. А потім промовив: “А-а, вибач, скільки тобі років? Вісімнадцять?”

Тепер мені далеко не вісімнадцять, але намагання відчувати різні мистецтва не згає, бо вони щільно поєднані з життям. Це як закон сполучних судин. Якщо одну судину підняти, то рівень рідини в іншій обов’язково зреагує. Рок-фестивалі цікаві не тільки як стихія, а як частина життя мого народу, молоді, виникає намагання зрозуміти й підкласти своє вміння, досвід, і не тільки тому, що є біла пляма у висвітленні цього явища, а й тому, що йти незнаними шляхами цікавіше. Ось, наприклад, Андрій Жолдак, вельми яскравий режисер, і той, хто піде його шляхом, буде приречений повторювати. Є люди, які постійно щось повторюють. Для мене цікаво йти своїм шляхом. Є така французька приказка: “Я п’ю з маленької чарочки, але зі своєї”. Я не знаю розмірів моєї чарки, але мені є що сказати і як сказати, і це може бути почуто.

Для того, щоб побачити всі хиби, відхилення, нахили і ракурси режисера або актора, для цього не треба в нього брати інтерв’ю, треба, щоб відкрилася завіса, і ви почали всотувати дійство. Справжнє мистецтво — найбільша винагорода, найбільший гонорар для митця, це той трунок, який не зрівняється з ніякими алкогольним напоями й допінгами.

— А що таке режисура?

— Режисура — це культура. Коли її немає, це відчують усі. А коли є, режисуру можна не помітити, всі подумують, що це так природно: людина вихована, все злагоджено працює. Я люблю вислів Довженка, де йдеться про його мрію поставити такий фільм, щоб у глядача було враження, що сценарист не писав сценарію, режисер не керував знімальним процесом, оператор — камерою, актори не вчили ролей. А все вийшло ніби само по собі, як яблуко, котре росло, дозріло, пригрілося на сонечку і впало.

Спілкувався
Володимир КОСКІН

ВУЗЛИКИ НА ПАМ'ЯТЬ

“Я БУВ ЧЛЕНОМ КПЗУ...”

“Територія, де я проживав (с. Пасіка Грубешівського уїзду Люблянського воєводства), була зайнята німцями, коли ж почала на польські війська наступати Червона армія, німці в цей час відступили. ...Вже коли встановлювався державний кордон СРСР, місцевому цивільному населенню, яке брало участь у сільських комітетах і сприяло Червоній армії, запропонували виїздити в її тил. У жовтні 1939 нас, біженців, повантажили в залізничні вагони, і ми попрямували в Україну. 10 листопада наша сім'я (йдеться про Йосипа Лукасюка, його дружину Ніну та сестру Марію, синів Антона і Анатолія, старенька мати та трирічна донька Лукасюків залишилися у рідному селі) прибула в радгосп Розі Люксембург, що в Бобринецькому районі”.

Дуже схожа історія прибуття у наші краї і родини Полюхів: “Коли під час військових дій польську армію розбили і вона втекла, у нас виявилось безвладдя, по селу ходили різні банди, грабували населення. Їх ніхто не переслідував. Нам стало відомо, що недалеко (йдеться про с. Мачте того ж Грубешівського уїзду) перебувають частини Червоній армії, громада вирішила послати туди делегата, аби отримати допомогу для наведення у селі елементарного порядку. Делегат Антон Копач, повернувшись, сказав, що треба організовувати місцевий комітет, збирати зброю, боротися з бандами. Після цього ми, організувавшись, обеззброїли кілька банд, Червона армія всіляко нам сприяла. Тоді із села в СРСР виїхало більше 50 сімей, з них десять — у радгосп Розі Люксембург”. Із великої родини Полюхів багато хто лишився у Західній Україні, але крім нього ще дві сестри з чоловіками теж виїхали до СРСР.

Не можна сказати, що Лукасюкам і Полюхам так уже сутужно жилося за старого ладу. Йосип вів своє господарство, мав шість десятин землі, дві коняки, корову, телицю, хату, сарай. Але при цьому, очевидно, був небайдужий до соціалістичних ідей, бо ще 1931 року (розповідав під слідством) його односельці, як виявилось, члени КПЗУ Йосип Грицюк, Леонтій Мазниця та Володимир Марамон часто зверталися до нього, аби він допомагав їм у партійній роботі (цікаво, чи жалкував про те?). За дорученням Грицюка 1932 року сім днів переховував у себе працівника окружкому партії. Якось у його оселі проводили парт-

ВОЗЗ’ЄДНАННЯ. БОБРИНЕЦЬКИЙ ВАРІАНТ

Про золотий вересень 1939 сказано й написано чимало. Тоталітарна система, опанувавши Західну Україну, відразу ж почала підганяти її під свій копил: нищила тисячі людей, цілими селами виселяючи їх до Сибіру, розстрілюючи інтелігенцію, не один рік борячись із УПА, доки так-сяк пристосувала вільнолюбних західняків до себе. У тих краях теж було чимало таких, які беззастережно вірили комуністичній ідеї, всіляко намагалися допомагати Червоній армії, добровільно переселялися у тодішню Радянську Україну. Але й вони, трохи поживши у соціалістичній дійсності, часом виявлялися “ворогами”, — комуністична система не могла сприйняти їхні життєві мірки, розуміння суспільних тосунків, урешті, наявність елементарної людської гідності.

Серед таких переселенців до Бобринецького району опинилися і двоє теслів — Йосип Лукасюк та Олександр Полюх.

збори. Але офіційним членом КПЗУ, хоча й стверджував це, Лукасюк не був, мабуть, просто співчуваючим. Пізніше, як і Олександр Полюх, став членом місцевого комітету. Але ж у Західній Україні вони тоді створювалися швидше не з ідейних міркувань, а для наведення елементарного порядку. До речі, те, що Олександра обрали членом такого комітету, цілком логічно, адже він свого часу три роки був сільським старостою. Жив також небідно — мав хату, два сараї, чотири десятини землі, троє корів, свиней, гусей, курей.

ХТО Ж ЗНАВ, ЩО СОЦІАЛІЗМ — ЦЕ ЗЛИДНІ?

“Спочатку ми працювали, як належить, — пояснюватиме слідчому Йосип Лукасюк, — а потім вирішили виїхати, бо адміністрація радгоспу не створила для нас, переселенців, жодних умов для життя і праці. Більше того, мали місцеві факти просто нелюдського ставлення до нас. Я зі своєю родиною і Ядилюк Микола зі своєю (всього 12 осіб) розміщались в одній квартирі, неблагоустроєній, холодній, звідки зимою доводилося сніг виносити. Моя дружина була на останньому місяці вагітності і мала народжувати. Коли їй стало зовсім погано, я поїб до директора радгоспу, аби допоміг відправити її в лікарню. Однак автомашини він не дав, дозволив узяти коней. Дружина народила в дорозі, і дитина померла. Інша дитина у мене хвора — гостре малокрів'я. Я не раз просив директора радгоспу виписати нам за готівку якихось жирів, але він відмовив. Топлива абсолютно не було, навіть соломи, аби набити матра-

Фото О. Литвиненка

ци, ніде було взяти. Попросив директора залізну півку — немає, коней, аби підвезти глини та хоч трохи поремонтувати те приміщення, — не дає”.

Не можна сказати, що приїжджі не знали, що таке злидні. Очевидно, і в їхніх краях бідних людей було доволі, але щоб людина не могла розпорядитися заробленим, своїм власним, придбати те, що життєво необхідне — це було їм незрозуміло. Як і те, що заробітну плату не видавали вчасно. Про це на слідстві говоритиме Олександр Полюх: “Я зарплати не отримав ще за грудень 39-го. А наші гроші, які ми мали в польських злотих, можна було обмінити у Держбанку, але для цього треба було поїхати у Кіровоград, а директор радгоспу не дозволяв доти, доки обмін не припинився, і наші гроші пропали. Топлива не було — за весь час я зміг придбати тільки чотири відра вугілля, доводилося

після роботи розгрібати сніг і діставати бур'ян, щоб хоч трохи протопити. Житло холодне, їсти нічого. Найближчий базар у Бобринці, це 12—15 кілометрів від радгоспу”.

Але були й такі, хто вважав: переселенці із Західної казяться з жиру. Їх, мовляв, прийняли, як належить, забезпечили, три дні годували безплатно, дали житло, меблі, а вони... Місцеві мешканці свідчать, що сім'я Лукасюків, продавши двох своїх коней, жила добре — мали перини, подушки, ковдри, постільну білизну. Ймовірно, що так воно і було. Але наявність цих елементарних речей, які для будь-якого європейця не були ознакою достатку, для наших земляків-степовиків, тодішніх будівників соціалізму, забитих і пригнічених, пограбованих і опущених несамовитою більшовицькою владою на саме дно людського виживання, здавалася розкішшю...

ської гідності і люмпенської свідомості та передаванні останньої у спадок наступним поколінням, а також її вплив на формування суспільства, його внутрішньої культури, конфліктності, протиріч майбутніх нерівностей. Але, мабуть, Бог вирішив, що українці настільки сильні, що зможуть і це пережити, перемолоти, подолати...

Більшість свідків у справі Лукасюка і Полюха підкреслювали, що вони, оцінивши наші чорноземи, дуже хотіли, аби їм дали по кільканадцять десятин. Але таке в Радянському Союзі було неможливо, тому вони, мовляв, і казали, що життя в СРСР гірше тюрми і що далі так жити не можна, треба повертатися додому.

Як би там не було, але коли в середині січня Йосип отримав листа від свого двоюрідного брата Василя Дудки, такого самого переселенця, працівника станції Хирівка Знам'янського району, який повідомляв, що біженців із Західної України відправляють назад, але для цього треба їхати до Києва, чимало людей вирушило пішки до Кіровограда. Там, на вокзалі, зустріли ще кількох братів по нещастю, з якими разом поїхали до столиці. У Києві їм нібито пояснили, що слід повернутися у Кіровоград і через обласну владу отримати дозвіл. У Кіровоградському облвиконкомі вони звернулися до якогось Омельченка, який записав усі прізвища і пообіцяв, що до 1-го лютого їх відправлять. Не дочекавшись цього, десять сімей найняли підводи і поїхали на станцію Долинська, аби вирушити звідти до Києва. До речі, попередили про своє рішення директора радгоспу, здали все надане їм (ліжжа, столи), сподівались отримати і розрахунок, але не дочекались. Радянська влада з тими, хто хотів жити інакше, розраховувалася по-своєму. Квитків їм не дали, три дні вони пробули на станції, аж доки Лукасюка і Полюха, очевидно, як призвідників, заарештували.

Звинувачення стандартні — саботаж, антирадянська агітація. Вини своєї вони не визнали, весь час твердили одне: просто хотіли мати для своїх сімей людські умови проживання. Для тодішньої влади це теж було злочином...

● **Світлана ОРЕЛ,**
м. Кіровоград

ПРО-ЧИТАННЯ

Історія України в радянські часи була безликою. З неї викинули імена борців за волю народу, починаючи від гетьманів і закінчуючи “дисидентами”, позначивши їх ярликами “націоналістів”, “сепаратистів”, “ворогів”.

Не вдалося оминати цієї долі й багатьом українським компартійним керівникам. Із 153 членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Комуністичної партії України, 47 були репресовані або доведені до самогубства сталінським режимом, їхні імена були віддані комуністичній анафемі й забуттю. Нині вони, за винятком двох, реабілітовані, їхні імена повернуто історії, незалежно від їхнього місця і ролі в долі українського народу. Поява книги “Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918—1991)” В. Лозицького, кандидата історичних наук, директора Центрального державного архіву громадських об'єднань України, несе цікаву й корисну інформацію завдяки осмисленню документального історичного матеріалу. Є й галерея персоналій найвищої партійної верхівки Ра-

дянської України, аналізуються рецепти політичної “кухні”, в якій готувалося “вариво”, що ставало сутністю республіканської політики — за цими найважливішими науковими параметрами праця є унікальною, за що дякуємо київському видавництву “Генеза” (2005 р.).

ІСТОРІЯ ЗБАГАЧУЄТЬСЯ

Пізнавальне значення праці полягає й у тому, що багатий документально-фактологічний матеріал дає можливість глибше зрозуміти сутність політики, яку проводив В. Ленін, а потім Й. Сталін щодо України. Особливо актуально звучить сьогодні розкриття автором цілеспрямованої політики Кремля на викорінення в Україні будь-яких “самостійницьких ухилів”, на витравлення самого духу “націоналізму”. Як свідчать наведені в книзі документи, для цього використовувалися різноманітні методи — організаційні й навіть репресивні щодо окремих керівників і всього українського народу. Варто навести хоча б окремі з них. Ось Політбюро ЦК РКП(б)

своєю постановою від 20.03.20 р. розпустило склад ЦК КП(б)У, законно обраний IV конференцією КП(б)У (березень 1920 р.).

Причина? Делегати конференції не підтримали списку членів ЦК КП(б)У, підготовленого й запропонованого Москвою. Вказане рішення Політбюро ЦК РКП(б) невдовзі було проштамповане пленумом ЦК РКП(б). Серед інших організаційних заходів, які розкриває автор, була “допомога” Москви в “зміцненні” української парторганізації. Під приводом цієї “допомоги” вже в травні 1920 р. ЦК РКП(б) направив із Росії в Україну на постійну роботу 674 комуністів. Подібна “допомога” Москви Україні російськими кадрами мала постійний характер, вона здійснювалася до кінця існування КНРС, а її сутність полягала в русифікації України, посиленні впливу російського елементу в Україні.

Як свідчать архівні документи, аналізовані В. Лозицьким, для тис-

ного прив'язання української партверхівки, комуністів республіки до есересерівської імперської колісниці, утвердження в суспільстві тотального жаху перед Москвою, Сталін і його поплічники не зупинялися навіть перед масовим терором. Ідеться про штучний голод, органі-

зований Сталіним у 1932—1933 рр., що став справжнім геноцидом проти українського народу.

Можна було б зупинитися й на інших подібних аспектах проведення В. Лозицьким наукового дослідження. З них видно, що Ленін, Сталін, верхівка КНРС із самого початку організацію Російської Федерації. Цей статус КПУ був закріплений і в Статуті КНРС. Як свідчать документи, наведені в книзі, в цьому Москві активно допомагала частина росіян, що були в КПУ, і зрусифіковані українці.

Історичні факти, що аналізує автор, переконливо свідчать: національна політика Кремля щодо України була далеко не “братерською”.

Книга подає науковцям важливий документальний матеріал для заповнення “білих плям” на історичному тлі України, допомагає глибше побачити ту тяжку “національну” й іншу спадщину, яку отримала незалежна Україна, й оцінити масштаби й складність роботи. Вона допомагає зрозуміти “політику зигзагів” в українсько-російських відносинах та їхні справжні причини, розпізнавати сутність демагогії керівників нинішньої КПУ.

Та В. Лозицькому не все вдалося, зокрема хотілося б знайти на сторінках його книги відповідь на питання, чому компартійна верхівка України не стала на бік незалежної України. Автор, по суті, обійшов мовчанням ту негативну роль, яку відіграв В. Щербинський (досить згадати його заподадливе проведення русифікації української освіти, науки тощо). Але вказане не зменшує наукової та інформаційної цінності видання.

● **Олексій ГАВРИЛЮК,**
кандидат історичних наук

СУЧАСНА ШКОЛА

Проект (від лат. *projectus* — кинутий уперед)

ГОСПОДЬ — АВТОР ПЕРШОГО ПРОЕКТУ

Результатом його проекту була Людина. Господь полюбив свій проект і сказав: “Хай будуть благословенні всі проекти, котрі приносять Людині любов і щастя!”

Але диявол дивився на шедевр, створений Господом, інакше. “Ні! — заперечив він, — кожному проекту Господа я протиставлятиму свій, який буде вводити людину у гріх та спокусу, заставить творити зло і в думках, і в діях. І побачимо, що сподобається Людині більше!”

І так усе почалося. Господь учив Людину любові, а диявол ненависті; Господь учив людину творити добро, а диявол — зло; Господь вів Людину до Сонця, а диявол у піймю. І не кожна Людина, створена за образом Господа, мала досить сили духу і любові у своєму серці, щоб опиратися злу, яке часто виряджалося в яскраву одягу, обіцяло сите життя та владу, легкий шлях до перемоги, хоч при цьому, як правило, доводилося топтати душі та зносити голови іншим.

І щоб людина могла краще опиратися злу, вирішив Господь роздати людям ремесла, професії і таланти. Адже людину, яка закохана у своє ремесло чи професію, дуже важко спокусити витівками диявола!

Першим Господь вибрав хлібороба, а Людині, що зголосилася бути ним, дав коня, плуга, серпа та торбину із зерном і сказав:

— На цій Землі ти будеш моїм помічником, бо працюю своєю годуватимеш усе живе: і людину, і тварину, і комаху. Нелегка тобі випала доля! Праця твоя буде важкою: і холодні дощі тебе поливатимуть, і сонце палитиме, і суховії сушитимуть. Але коли ти серцем любитимеш землю, зрошуватимеш її своїм потом та берегти як зіницю ока, то за працю твою каторжну віддячить вона тобі сторицею. І не знатимеш ти і все твоє потомство ні бід, ні голоду, ні холоду! І так буде віднині і довіку!

Так само благословив Господь на працю і коваля, давши йому горно, міхи та молота; потім теслю, муляра та ще багато інших людей, котрі обрали собі те чи інше ремесло.

Потім Господь роздав професії, і кожна Людина вибрала собі ту, яка була їй найбільш до вподоби.

Тому, хто обрав собі професію юриста, Господь сказав:

— Ти будеш охоронцем правди на Землі! Для тебе правда має бути понад усе! Май чисту совість і ясний розум, бо дуже часто людська доля буде у твоїх руках! Виправдай невинного, покарай того, хто зумисне вчинив зло, але не сотвори неправди, не спокушайся саявом срібла та злота. Продаси себе за нього — будеш проклятий у віках і ти, і твої нащадки!

І лікарю сказав Господь:

— Яккладаю в твою душу любов до людини хворої і немірної, а в голову — знання, що допоможуть тобі лікувати. Може бути, що не завжди і не кожному зможеш допомогти, але до останньої хвилини не полишай людину, очі якої дивляться на тебе з благанням та надією! І пам'ятай своє головне кредо: не зашкодь!

І ще багато людей вибрало різні професії, і кожному Господь

ДЕЩО ПРО ПРОЕКТИ, МАТЕМАТИКУ І МАТЕМАТИКІВ ТА... ОСВІТУ. ЯК ВОНО Є!

обіцяв підтримку в його справі, якщо буде служити вона їй правдою і вірою.

Аж ось прийшла черга до Людини, що скромно стояла осторонь, оточена дітлахами. Очі Людини світилися любов'ю і випромінювали таке тепло і світло, що навіть у темряві було видно, як удень.

І сказав Господь:

— Бути тобі вчителем! Доля твоя не буде легкою, але вона буде прекрасною, бо ти зможеш торкатися душі чистої і незайманої, яка часто бачитиме в тобі єдиного поводиря, що виведе її з холодної пітьми на сонячний шлях! Не чекай за свій труд ні великої плати, ні почестей — їх не буде! Але за твою любов і науку тобі платитимуть такою чистою любов'ю, яку не купиш за золото і срібло. І пам'ятай, що набагато легше любити весь світ, аніж одну чужу дитину! Але любов твоя не повинна бути сліпою, а знання твої мають будити в юній душі прагнення стати вище, дивитися далі, служити Добру і Істині! І коли це станеться — тоді ти будеш Учителем з великої літери! І в цьому буде і твоє найбільше щастя, і щастя твого учня, бо ваша зустріч у цьому світі не була марною!

МАТЕМАТИКА — ЦЕ ДОЛЯ

Господь мав рацію: найбільше щастя — це зустріти в житті вчителя з великої літери! У мене був такий учитель — Галина Іванівна Птиця. Тендітна, з теплими карими очима, вона справді нагадувала пташечку. І весь наш 10-й клас, усі тридцять “гідких каченят” були закохані в неї. Любов до Галини Іванівни дуже швидко переросла в любов до математики, яку вона в нас викладала. Адже така прекрасна людина могла читати лише прекрасну науку! Це і визначило мою долю. Вже на початку 11-го класу я твердо знала: моя майбутня професія має бути тісно пов'язана з математикою! І ніколи в житті я не пошкодувала про це. Ні за ті важкі для сільської дівчинки, але прекрасні п'ять років, проведених у стінах Московського державного університету імені М. В. Ломоносова, ні за двадцять п'ять років роботи в Інституті кібернетики імені В. М. Глушкова, ні за останні десять років, коли доля зробила мене вчителем мате-

матики в Українському гуманітарному ліцеї!

Я часто думаю про те, ким би могла стати, коли б не зустріч із Галиною Іванівною? І, перебираючи подумки професії, аналізуючи всі “за” і “проти”, приходжу до висновку, що Господь був до мене дуже щедрим, давши мені таку професію! І я люблю цю науку до самозабуття за те, що вона довгі роки давала мені можливість працювати поруч із геніальними людьми, ніколи не кривити душею, не залежати від зміни влади і партій, не заставляла догоджати, брехати і торгувати совістю, щоб вижити. Вона довгі роки зачаровує мене красою своєї форми та змісту, а в години розпачу і житейської бурі є тим оазисом, де я можу заховатися від усього світу. В ній, як у Господній молитві, може спочити душа.

Правду кажучи, я не нажила великих статків, не відкрила рахунків у банках, не побудувала особняка на березі моря, однак протягом усього життя я заробляю собі та своїй родині на хлібці професією, отримуючи ще й величезне моральне задоволення від того, чим займаюся. І робота моя не вимагала ні автомобіля для її перевезення, ні певного місцезнаходження, ні великої кількості людей для її реалізації. Вона була завжди зі мною! І займатися я могла нею де завгодно: чи то варячи борщ, чи гуляючи з дитиною в парку, чи їдучи в транспорті. З інструментів — олівець та аркуш білого паперу, а далі — ти сам собі голова. І ні з чим незрівнянне почуття гордості та щастя, коли раптом розв'язок задачі, яка мучила тебе більш ніж півроку, з'являється у твоїй голові!

Але за що я найбільше вдячна математиці, то це за людей, з якими зводила мене доля. Справжні математики, як правило, прекрасні, високоосвічені й багатогранні особистості! Як не дивно, але своє перше знайомство зі світом музики я, дівча з глухого польського села, отримала на музичних вечорах у студентських вітальнях, які проводив у стінах Московського державного університету імені М. В. Ломоносова математик зі світовим іменем, засновник радянської топологічної школи, визнаної у всьому світі, Павло Сергійович Александров. Там я зрозуміла велич музи-

ки Баха, красу і довершеність музики Моцарта, зачаровувалася прекрасною музикою Чайковського, у якій учувала дорогі серцю українські мелодії. А потім, коли ми, студентки, зграйками “втиралися” (за 1 карбованець!) на концерти світових знаменитостей у Малий зал Московської консерваторії і розліталися по всіх східцях, заважаючи входу і виходу, мене вражала та кількість представників математичної еліти, яка сиділа поруч із нами (правда, у кріслах!). Під час антракту вони прогулювалися в невеличкому холі і ділилися враженнями. Як зараз бачу високого, статного, з гордою поставою і величною лавовою гривовою, лишень зовсім білою, професора Олексія Івановича Маркушевича, потомка старовинного дворянського роду, який галантно розкланюється з нами, своїми студентками. Я відповідаю на привітання і ховаю очі від сорому, бо на весняній сесії “провалила” йому іспит з теорії функцій комплексної змінної. Весна ж бо, Господи, весна! І беручи тоді мій матрикул (так Олексій Іванович називав залікову книжку), щоб поставити мені четвірку, єдину серед п'ятірок у тій сесії, але таку жадану для мене в той момент, він довго вибачається і ніяковіє значно більше за мене. О, прекрасний час! Блажен той, хто його пережив!

Видатний український математик Мирон Зарицький (21.05.1889—19.08.1961 р.), котрого називали поетом математики, писав: “...Кого не манить краса, ні мистецтво, хто живе вбогим духовним життям, той нічого не дасть математиці”.

Поезія не різниться від математики вищим летом уяви, а математик різниться від поета лиш тим, що все і всюди розуміє... Але як і в мистецтві, так і в математиці лише твори гарні переживають століття і виховують цілі покоління”.

Працюючи в Інституті кібернетики імені В. М. Глушкова АН України у відділі математичних методів теорії надійності складних систем, ще раз переконалася, що людина, яка несе в собі справжню “божу іскру” з математики, досить легко береться за будь-яку справу і досягає успіху.

Доля подарувала мені можливість працювати під керівництвом

видатного математика Ігоря Миколайовича Коваленка. Доктор фізико-математичних наук, доктор технічних наук, академік АН України, лауреат багатьох державних премій у галузі науки і техніки, людина, праці якої широко відомі в усьому світі і використовуються в різних галузях, вільно володіє кількома іноземними мовами, любить і знає літературу — і зарубіжну, і вітчизняну. З українських поетів цінує Лесю Українку, Ліну Костенко і навіть у часи найбільшого утиску всього українського залишався українцем з великої літери. Завжди цінував талант у молодих людях, допомагав їхньому науковому зросту, ніколи не дозволяв собі некоректного ставлення до підлеглого. За двадцять два роки співпраці з ним ніколи не чула: “Зробіть негайно!”, а лише ввічливе: “Якщо Вам не важко, то допоможіть мені!” Сердиться страшенно лише за бездарні математичні результати; невидить протекціонізм у науці. Створив блискучу математичну школу, яка відіграє значну роль у багатьох галузях науки і техніки, так і у вищій школі.

Найтісніше я у відділі Ігоря Миколайовича співпрацювала з двома блискучими математиками і прекрасними людьми — Лідією Степанівною Стойковою та Валентином Дорофійовичем Шпаком.

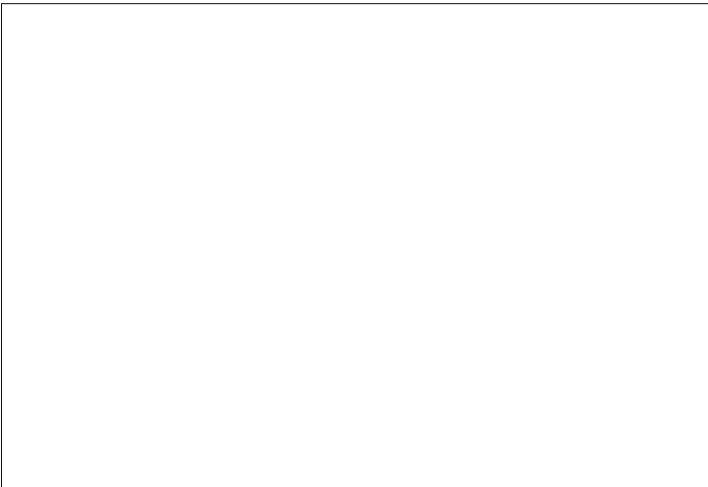
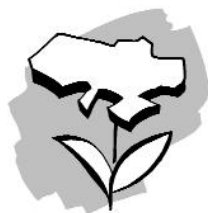
Лідонька, як любовно називали її у відділі, донька репресованих сталінським режимом батьків: батька, болгарина за національністю, ректора одного із харківських ВНЗ, заарештували як “болгарського шпигуна”, а матір, як дружину “болгарського шпигуна”, що дозволила собі прийти в університет на лекцію у вишиванці. Лідоньці було тоді чотири місяці, і з тих пір вона їх не бачила. Вихована бабусею та дідусем, в математиці завжди прагла тієї величності істини, яка не підлягала ні несправедному суду, ні репресіям будь-якого режиму, і вперто йшла до неї. Доктор фізико-математичних наук, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки за 2001 рік, вона часто друкувала свої праці в зарубіжних періодичних виданнях із математики, а гонорари, як правило, віддавала тим знайомим або й малознайомим людям, які, на її думку, потребували матеріальної допомоги, хоча її власна сім'я ніколи не жила в розкошах.

Валентин Дорофійович, доктор технічних наук, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки за 2001 рік, усе життя присвятив науці. На наші прискіпіві жіночі поради “Валентине Дорофійовичу! І чому б вам не одружитися ось із такою чудовою дівчиною?”, — відповідав з гумором: “Усіх гарних дівчат, як і гарні задачі, вже давно розібрано!” Людина енциклопедичних знань, гуморист від природи, він написав стільки прекрасних віршів (багато з яких сам поклав на музику), що можна було б видати кілька томів, але саме цього він і не зробив. Як істинному математику, йому приносило задоволення сам процес творчості.

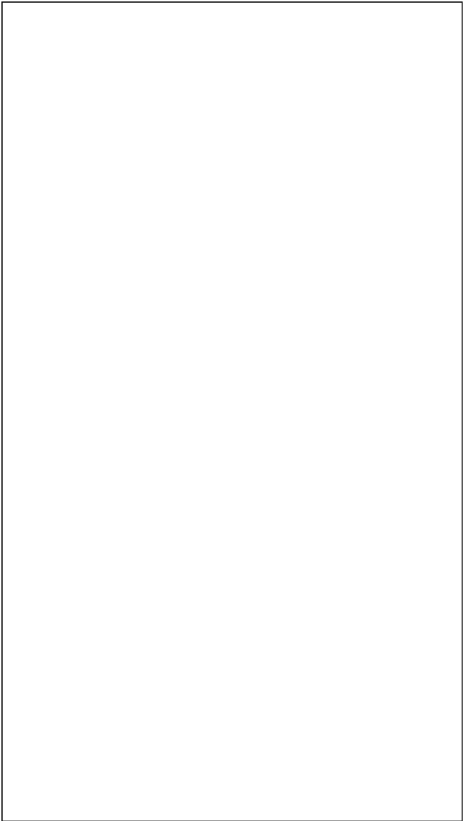
Я могла б говорити ще про дуже багатьох дорогих для мене людей, але цим усім я хочу підкреслити лише одне: заняття жодною з наук не розкриває так внутрішні таланти і можливості людини, як заняття математикою!

Далі буде.

Галина МАРЧУК

Олег Скрипка і віце-прем'єр-міністр В'ячеслав Кириленко

ВІДГУЛЯЛИ...

Тарас Компаніченко і гурт "Карпатіяни"

